

Knjiža 7.

Življenje in svet

Štev. 17.

Ljubljana 25. aprila 1930.

Leto 4.

Niko Pirnat: »Dekle iz Idrije«

Docent dr. Ivan Matko

Prah in jetika

Vpliv prašnih drobcev in jetične kali na pljučno tkivo*

Pri dihanju pride tudi precej prahu z vdihanim zrakom v razne dele naših dihal. Praktično izkustvo uči, da primes majhne množine prahu k zraku ne more

Dr. Ivan Matko

povzročiti znatnejših poškodb v človeškem organizmu. V tem primeru dospejo majhni drobeci prahu v nos, v žrelo in ponajveč le v gornje dele sapnika. Od tu se odstranijo navzven ali s kašljem ali pa s plapolanjem laskovičastih trepavic,¹ s katerimi so opremljene vse stanice migetalke² dihalnega sistema. Na ta način se prah, bakterije itd. kratkomalo »pometejo«³ iz naših dihal. Za naše telo in za naš dobrobit je to svojstvo teh stanic izrednega pomena. Zaradi tega se moramo izogibati vsem škodljivostim, kakor n. pr. prehladu, itd., ki bi utegnile to

prirodno zaščitno napravo človeškega telesa omamiti, poškodovati ali pa uničiti.

Te naravne zaščitne naprave organizma pa imajo svojstvo, da odstranjajo le majhne količine prahu iz sluznice. Večjih pa se ne moremo znebiti zlepa in to ne s kašljem in tudi ne s »pometanjem«⁴ laskovičastih trepavic. Zlasti tedaj ne, ako bivamo dalj časa v močno zaprašenem vzdušju. V takem primeru obleži del prahu v raznih delih sopil, in sicer ne le v širših, marveč tudi v najdrobnejših vejicah sapnika, ki nimajo večjega premera od dolžine 100 kali jetike. V tem primeru prodrejo z zrakom prah in bakterije po bronchiolih terminales in respiratorii I., II. in III. reda celo tja do pljučnih mehurčkov. Od tu odstranimo večje množine prahu ali z izločki, katere izkašljujemo ali pa s pomočjo srkalic⁵ in celic, tako zvanih »fagocitov«, ki v svoje telo sprejmejo prašne drobce in jih odvažajo v žleze, v pljučno tkivo in v popljučnico. Na poti krvnega obtočja prispe prah tudi v druge, oddaljeneje dele telesa. Prah nekaterih snovi ostane tako po obliki kakor tudi po kemični sestavi neizpremenjen, akoravno vplivajo nanj soki našega telesa v razkrajajočem smislu. Druge vrste prahu, kakor n. pr. drobec ogljasto kislega apna (Ca C O_3), pa se v telesnih sokih raztope in izpremene v neškodljive snovi.

Učinek prahu na sluznico pa je odvisen ne le od kakovosti, marveč tudi od oblike prašnih drobcev. Oster prah sluznico lahko rani, jedki drobeci pa jo ne samo dražijo, marveč tudi uničujejo. Vsaka rana v sluznici dihal pa je za človeka silno nevarna, ker na tem mestu radi manjkanja trepavic obleže kali.

S prahom prepojena ali tako zvana »prašna, oprášena pljuča«⁶ (Anthrakosis) so posledica vdihavanja velikih količin prahu. Taka pljuča zgube prirodno rdečkasto-mesnato barvo, in so zelenkaste ali sivočrnkaste itd. Razen tega nudijo tako na površini popljučnice kakor tudi v pre-rezu prav značilno zunanjo risbo, ki nastane zaradi napolnitve pljučnega tkiva, srkalic in žlez z različnimi vrstami prahu in z drugo nesnago. Po barvi in obliki risbe razlikujemo razne vrste zaprašenih

* Predavanje na občnem zboru Protituberkulozne lige v Mariboru 27. marca 1930.

¹ Haargefäßartige Lider. Važno je spoznati, da se vrši plapolanje trepavic zdravih stanic migetalke vedno le v smeri izhoda sapnika, to je proti žrelu.

² Flimmerzellen.

⁵ Lymphgefäße.

pljuč. Pljuča delavcev v premogovnikih nazivamo »premogasta pljuča«, ker so nasičena s prahom premoga. Pljuča delavcev v železni, odnosno kovinasti obrti nazivamo »železasta« (Siderosis), ki so ali rdečkaste (radi železno - oksidulnega oksida⁴) ali pa črne barve od fosforno kislega železa.⁵ Razen tega razlikujemo še »tobačna« pri delavcih v tobačnih tovarnah in pri strastnih kadilcih, »bakrenasta« pri delavcih v bakreni industriji, »ultramarinasta« pri delavcih v steklarski in porcelanski industriji, itd. Težke izpremembe v pljučnem tkivu pa ne povzročajo le anorganski drobci, kakor n. pr. kamna, kovine itd., marveč slično učinkujejo tudi drobci organskih snovi, kakor n. pr. lesa, volne, bombaževine itd.

Kakor rečeno, ne povzroča majhna množina prahu znatnejših izprememb v pljučnem tkivu. Večje množine pa dražijo sluznico kot tuje telo in povzročajo v njej otok, odnosno kataralične izpremembe. Sapnikove vejice se zaradi otoka zamaše in postanejo zunanjemu zraku nedostopne. Po kroničnem vdihavanju velikih množin prahu pa morajo v pljučnem tkivu nastopiti še nadaljnje anatomske izpremembe, kakor n. pr. kronični sapnikovi katarji, kataralične pljučnice, odebelenje in pigmetacija zmesnih sten, ki ločijo posamezne lobule, nadalje atelektaze, induracije zaradi ohlaplosti tkiva in intersticielne, indurirajoče pljučnice. Na tej podlagi vznikneta marsikateri težak emfizem (naduha) in marsikatero razširjenje sapnikovih vej (bronhiektazije). Večji del teh izprememb sloni na kroničnem vnetju pljučnega tkiva, povzročeno zaradi vdihanega prahu. Pod vplivom naštetih izprememb pa izgubi sluznica dihal za človeško zdravje toliko važno zaščitno napravo na stanicah migetalkah in pljuča postanejo zaradi tega in pravkar naštetih pojavov v tkivu za naselitev in za razploditev jetične kali naklonjena. Praktično izkustvo uči, da niso za jetično obolenje vse oblike zaprašenih pljuč v enaki meri naklonjena, marveč pljuča, napolnjena z ostrim prahom kamna, kovine itd. v znatnejši meri nego pljuča, zaprašena s prahom saj, premoga itd. S tega vidika je treba nagnjenje posameznih poklicev za jetiko tudi pravilno presojati.

Prah je torej nevaren za pljučno tkivo, ker draži sluznico. Pod vplivom teh dražljajev izloča sluznica večje ali manjše

množine prvotno čisto sluzastega izločka, ki se pomeša s prahom. Izloček je izpočetka svetel, čist in prozoren, pozneje pa postane zelenkaste, nato rumenkaste in slednjič rumenkasto-umazane barve. Polagoma izpodrine gornji izmeček popolnoma prvotno čisti sluz. Že od prvega početka katarja se opaža v pljunku večja ali manjša množina primešanega prahu, po večini v obliki temnih ali črnih pičic, prog, zrn, itd. Take pičice se opazijo v pljunkih še dolgo potem, ko se je z vdihavanjem prahu že prenehalo.

Zaradi poškodovanja zaščitne naprave se v oprasenih pljučnih delih naselijo kali ne le jako rade, marveč se tam tudi razplode. Mnogo pa jih ne obleži na sluznici, marveč dospejo po srkalicah do žlez, ki leže ali neposredno v pljučnem tkivu ali ob sapniku, odnosno ob njegovih odcepkih in vejah. Pod vplivom jetične kali utegnejo žleze oteči ter se lahko tudi vnamejo ali celo osirijo. Za človeški organizem je jetična kal najbolj nevaren bacil, to pa zaradi strupov, ki jih vsebuje in izloča, kakor tudi zaradi svoje izredne življenske sile.

Za naselitev in razploditev kali v pljučnem tkivu tvori ugodna tla ne le kronično vdihavanje prahu, marveč učinkujejo v tem smislu tudi razni plini, ki jih vdihavamo daljšo dobo. V istem smislu učinkujejo tudi kronični katarji, nastali na katerikoli podlagi.

Naselitev jetične kali znači krajevne izpremembe v pljučnem tkivu. Oblika in obseg teh sta odvisna ne le od števila in strupenosti kali, marveč tudi od krajevnih in obćih odpornih sil človeškega organizma. Od naštetih činjenic zavisi, ali zavzame jetično obolenje tako zvano produktivno, ali eksudativno (izcejevalno) ali osirjeno obliko.

Pri prvi nastane tvorba novih stanic, in sicer iz stanic, ki so slučajno na mestu okužbe. Zlasti pa se pojavlja pomnožitev mladih stanic iz veziva. Tem se pridruži pozneje še cela vrsta drugih, nastalih iz retikolo-endotelij, žilnih endotelij, histocitov,⁶ itd. Med njimi mnogo krat prevladujejo bela krvna telesa z majhnim, trdim jedrom in ozkim obročem protoplazme. Te stanice nazivamo »limfocite«. Poleg njih pa nastopijo že prav zgodaj stanice z ogromnim mikroskopskim telesom in z večjim številom zrn, jeder. To so znamenite stanice »velikanke«, katere so se smatrale poprej kot specifični znak jetičnega obolenja.

⁴ Eisenoxyduloxyd. $FeO + Fe_2O_3$.

⁵ Phosphorsaures Eisen.

⁶ Potujoče vezivne celice (wandernde Bindegewebszellen).

Z razmnožitvijo krajevnih stanic in tvorbo novih se polagoma večja prvotno le z drobnogledom vidna pičica in se razvije v zrno »tuberkul«[†], ki ima velikost prosa in je s prostim očesom vidno.

Tuberkuli nimajo lastnih krvnih žil, marveč dobivajo za svoje stanice hrano od zunaj, in sicer s pomočjo srkalic. Nadaljnja usoda tvorbe zavisi od zgoraj naštetih činjenic. V mnogih primerih izgine ta nova tvorba popolnoma; v drugih zopet prevleče novo vezivo, ki pa nima povsem lastnosti pravega veziva, notranjost tuberkula in ga izpremeni polagoma v brazgotino. Mnogokrat tudi vzniknejo okoli prvotnega še drugi, novi tuberkuli. Ti se množe, rastejo, večajo v obsegu, se bližajo drug drugemu in se polagoma združujejo v celoto. Na ta način nastanejo »vozli-tuberkuli«. Jetika s tvorbo veziva in novega tkiva se naziva produktivna, jetično obolenje s tvorbo brazgotin pa cirotično-indurativno.

Zopet v drugih primerih pa bolezenske slike ne prevladujejo vezivo, marveč stopa v ospredje izcejanje vlaknaste, lepljive (sero-fibrinozne) tekočine v tuberkul in v njegovo okolico, odnosno v obolele pljučne mehurčke. Ta proces je v prodiranju običajno mnogo hitrejši nego prvi in se tudi ne omejuje le na majhne dele pljuč, marveč se razširi na eno ali več pljučnih loput. Ta in poslednja oblika veljata za skrajno nevarni, in sicer zaradi razpada obolelega tkiva.

Zadnja oblika je osirjenje tuberkula ali propast novotvorjenih celic. Ta pojav je sekundarne narave in v zvezi deloma s strupenimi izločki jetične kali, deloma pa z dejstvom, da se v tuberkulu ne tvorijo nove žile in polagoma prestane prehrana novih stanic od zunaj.

Osirjen tuberkul se obda ali z vezivom liki obroč ali pa se zmešča in prodre v bližnjo sapnikovo vejo ali celo v kako žilo. V obeh primerih nastanejo v pljučnem tkivu »kaverne ali pljučne votline«.

To so glavne tri oblike anatomskih izprememb v obolelem tkivu po naselitvi jetične kali. V bistvu jetike je, da redkokdaj obvladuje bolezensko sliko le ena oblika. Običajno se vse tri ali vsaj dve izmed njih združita v enem in istem telesu, pri čemer vsekdar stopa v ospredje ta ali ona oblika, tako individualno kakor tudi časovno.

Izceljenje jetičnega procesa nastopi lahko v vsakem stadiju in v vsaki dobi obolenja. V takem primeru prevlada

tvorba veziva vse ostale oblike anatomskih izprememb. Tuberkuli se prepletajo in obdajajo z zaščitnim oklepom veziva.

V mnogih, predvsem v osirjenih oblikah obolenja se pojavi apno in tuberkul zapneni. Izločanje izcedka v bronhije in v tkivo prestane. Stene kavern se izčisti in izgadijo, votline se skrčijo.

S prirodnim krčenjem veziva nastanejo deformacije pljučnih loput in kril in z njimi tudi prsnega koša.

Slednjič opozarjam še na naslednje: Kraj, kjer se jetična kal naseli, se imenuje »primarni infiltrat«. Ta in prizadeta obolela žleza tvorita tako zvani »primarni kompleks«. Njihova vnanja oblika se da primerjati z ročko, katere držaj nosi na obeh koncih mali glavici. Oba skupaj, to je primarni infiltrat, odnosno primarni afekt in obolela žleza, dobivata v zadnji dobi izreden pomen za ves tuberkulozni problem. Posebno velike važnosti je spoznanje, da se primarni infiltrat lahko popolnoma izceli, dočim prizadeta žleza in obolele srkalice lahko še vedno vsebujejo živo jetično kal ter se utegne razviti tudi aktivna, akutna tuberkuloza iz takih ustaljenih ognjišč še po letih. Kajti četudi je tuberkul na mestu primarnega infiltrata ali v obolelih žlezah obdan s še tako širokim oklepom iz veziva in drugih celic in četudi zapneni, to stanje še ne znači popolnega uničenja življenja jetične kali v njeni notranjosti.

Tako le navidezno izceljena in za človeško bitje dozdevno neopasna ognjišča tvorijo lahko vedno izvor nepričakovanemu izbruhu jetike. Do takega izbruha pride predvsem na dva načina. Pri prvem se pod vplivom strupov še živih kali v notranjosti tuberkula nanovo zaneti osirjenje. Osirjenje pa ne ostane omejeno le na notranjost tuberkula, marveč se razširi tudi na vezivni oklep in ga razje. S tem pa se otvori jetični kali usode polna pot navzven.

Stara ognjišča pa utegne zanetiti tudi vse, kar povzroča v okolici tuberkula zvišan dotok krvi in sokrvice. Preplavljenje tuberkula bodisi s krvjo ali s sokrvice ima lahko za posledico, da z njihovim odtokom izplavajo tudi jetične kali navzven in tvorijo v okolici starega ognjišča nove tuberkule (rezorpcijski tuberkuli). Tako preplavljenje starih ognjišč s krvjo ali sokrvice povzročajo lahko n. pr. pljučnica, oslovski kašelj, ošpice, naporni porodi z zvišanjem in z znižanjem tlaka v pljučnem krvnem obtoku itd.

[†] Tuberkulum (lat.) znači voz. Phthisis je grška beseda. Phthisinein = pretiti, izginiti.

Slednjič omenjam še, da se jetišno obolenje v pljučih lahko širi na naslednje načine: a) s povečanjem in širjenjem primarnega infiltrata (per continuitatem), b) s tvorbo in z združitvijo novih tuberkulov, c) s predorom jetišnega tvora v sapnik, v krvne žile ali v srkalice. V prvem primeru se s kašljem lahko raztrese kužna vsebina po zdravih delih pljuč (intrakanikularna pot). S pre-

dorom jetišnega tvora v krvne žile ali v srkalice se jetišna kal lahko raztrese ali le po pljučnem tkivu obeh kril ali po celem telesu, kjer ali takoj ali šele po letih zaneti akuten ali kronično potekajoč proces. Na ta način je možno tolmačiti nastanek vnetja možganske mreže, vnetja sklepov (fungus) itd. pri starih ljudeh, ki so pred desetletji prestali jetišno okužbo.

Brzina večja od svetlobe

Elektroni deljivi v neskončnost

Profesor na Cornellovi univerzi *Vladimir Karapetov* se je na predavanju v newyorškem društvu za elektriške vede izrazil, da so možne večje brzine od svetlobne hitrosti 300.000 km na sekundo, ki jo smatra Einstein za največjo vobče možno brzino.

Nekateri v najnovejšem času opažajo ni pojavi, pravi prof. Karapetov, nam vsiljujejo domnevo, da so pozitivno električna jedra in okoli njih krožeči elektroni, ki jih danes smatramo za sestavne delce materije, *materija in valovi hkrati* in da se ti valovi širijo z brzin, ki je večja od svetlobne hitrosti.

Nadalje domneva Karapetov, da so elektroni, ki so tako majhni, da jih gre 100 milijonov na konico bučike, še nadalje deljivi. »Danes smo navajeni,« pravi učenjak, »smatrati elektron za nedeljiv, kakor smo smatrali za nedeljiv atom, preden smo se naučili deliti ga v elektrone. Toda elektronu še vedno pripisujemo fizikalne lastnosti: pravimo, da ima premer, maso in električno ter magnetno polje. S tem pa mu nehote že pripisujemo neko strukturo in če hočemo biti logični, moramo priznati, da je tudi še naprej deljiv in da so deljivi tudi njegovi sestavni delci in tako naprej v neskončnost.

Na ta način nam predstava elektro na pomaga samo eno stopnjo više na neskončni lestvici, po kateri se vzpenjamo k spoznavanju bistva materije, obenem pa nas opominja, kako potrebna je v teh rečeh nova terminologija, kakršne si danes še ne moremo predstavljati,« Karapetov misli, da bo moralo iti izrazoslovje bodočnosti dlje, kakor sega izrazna sposobnost mate-

matike, govornice ali slik, s katerimi so učenjaki doslej poskušali mehanično na podlagi analogij ustvariti pojme in predstave o fizikalnih silah.

»Samo nadčlovek bi lahko govoril to govorico,« je obrazložil Karapetov svojo misel, »in če bi nam hotel z njo razložiti: kaj je elektrika, ga ljudje ne bi razumeli, zakaj elektrike ni mogoče primerjati z nobeno drugo stvarjo na svetu. Po našem današnjem pojmovanju obstoji iz treh, dozdevno med seboj neodvisnih elementov: iz negativno električnih snovnih delcev ali elektronov, iz pozitivno električnih delcev, kakor so n. pr. alfa žarki, in iz različnih vrst elektromagnetičnih žarkov, kakor n. pr. gama žarkov, röntgenskih žarkov in kozmičnih žarkov. Ti trije elementi pa nam vsiljujejo domnevo, da so vse tri oblike, v katerih se utege ne prikazovati elektrika, obenem sponejene z vztrajnostjo in nabojem, kakor delci materije pa tudi z neko frekvenco in valovno dolžino, kakršne pripisujemo oscilacijam etra. Elektrika je tedaj oboje: materija in valovanje. In zaradi tega potrebujemo novo terminologijo.«

MACBETH V OČEH ANGLEŠKEGA PSIHIATRA.

Dr. Somerville, član kr. zdravniško-dušeslovne družbe, je pravkar v Londonu pri Richards Pressu objavil knjigo o »blaznosti v šekspirovih igrokazih,« kjer takole sodi Macbetha: To vam je paranoik najhujše vrste; to je namreč mož, ki ga muči pregonška blaznost in se nagiblje k umoru. Pripravljen je pobiti vse, ki jih v svojem haluciniranem duhu smatra za svoje sovražnike. Ubija jih, ne ker ima izrazito nagnjenje do morije, marveč v duhu postavne obrambe, ker je preverjen, da mu strežejo po življenju.

Pavel Plesničar

J. J. Strossmayer

in belovarska afera

O življenju in delovanju slavnega dia-kovskega škofa Jos. Juraja Strossma-yerja so zbrali hrvatski znanstveniki doslej že toliko gradiva, da je maloka-

terega jugoslovenskega odličnjaka žitje in bitje tako vsestransko in v vse po-drobnosti obdelano kakor je baš to na-rodu in cerkvi posvečeno in z znameni-timi uspehi kronano delo velikega vla-dike.

Večji del zadevnih spisov je seveda izšel še v časih, ko so vedrili po hrvatskih in slavonskih ravlinah možje Khuen Hedervaryjevega kova, strahu-joči ponižni narod po navodilih madžar-ske gospode iz Budimpešte. Zato je tudi umljivo, da predvojni Strossmayerjevi življenjepisi niso opisali gotovih dogod-kov tako, kakor so se v resnici vršili in kakor bi jih opisali morda danes v osvobodjeni domovini. Tade Šmiciklasov »Nacrt života i djela biskupa J. J.

Strossmayera« bi bil v nekaterih po-glavjih prav gotovo čisto drugačen, če bi ga napisal zaslužni predsednik jugo-slovenske akademije znanosti in umet-nosti, če že ne v današnjih dneh, pa vsaj nekaj let kasneje.

V vrsto »gotovih« dogodkov Stross-mayerjevega življenja prištevamo pred vsem tako zvano belovarsko afero, ki se je spominja Šmiciklas v svoji knjigi prav na kratko in še to v tako previdnih besedah, da mu niso mogli do živega tedanji avstroogrski oblastniki. Tudi Milko Cepelič, dolgoletni Strossmayer-jev osebni kaplan, ki je izdal v družbi s svojim duhovnim sobratom Matijo Pa-vičem ogromno, v velikem oktavnem formatu skoro tisoč strani obsegajočo knjigo o svojem velikem nadpastirju, si ni upal v dobi madžarske strahovlade drezati v belovarsko afero. Šele v po-vojni dobi t. j. l. 1920. je Cepelič popra-vil zamujeno ter obširnejše očrtal do-godke, ki so se bili odigrali l. 1888. v Belovaru med Strossmayerjem na eni in avstrijskim cesarjem Francem Jože-fom na drugi strani.¹⁾ Slavni škof, ki je slovel že izza vatikanskega koncila l. 1870. kot ena najuglednejših osebnosti na evropskem kontinentu, si je takrat s svojo neustrašenostjo pridobil namah simpatije vsega Slovanom naklonjenega kulturnega sveta. »Sav naobražen svijet zanima se ovim izvanrednim događajem. Novine evropske i američke zanima sudbina proslavljenoga koncilskoga go-vornika,« piše Šmiciklas v svojem gori-omenjenem delu.

Zadeva, ki je vzbudila pred dobrimi 40 leti toliko prahu, je v kratkem ta le:

Meseca julija l. 1888. so slavili v Kije-vu devetstoletnico pokristjanjenja ru-skega naroda. Za ves slovanski svet je bil to tako znamenit dogodek, da je bilo pač dovolj vzroka, če se je spomnil te velike kulturne prireditve ruskega nara-da tudi škof Strossmayer, ki se je mudil baš takrat v priljubljeni mu Rogški Sla-tini, kamor je skoro redno zahajal od

¹⁾ Prim. »Jeka od Osijeka«, hrvatski zbor-nik i kalendar za godinu 1920.

L. 1866. dalje na vsakoletni odmor in zdravljenje. Strossmayer, ki ga je vezalo ozko prijateljstvo z znamenitimi Rusi, kakor n. pr. s knezom Trubeckim, z grofom Ignatijevim, z Izvolskim, s slavnim Vladimirom Solovjevom i. dr. in ga je bilo par mesecev pred belovarsko afero imenovalo »Slavensko blagotvorniteljno občestvo« v Petrogradu o priliki proslave 300 letnice Gunduličevega rojstva zaradi njegove velike ljubezni do vseh slovanskih plemen svojim častnim članom, ta Strossmayer ni mogel tiho in nemo mimo kijevske slavnosti ruskega naroda. Dal je zato duška svoji radosti in poslal iz Rogaške Slatine v roke grofa Ignatijeva, predsednika kijevskega slavnostnega odbora, brzojavko naslednje vsebine: »Baština sv. Vladimira, sveta vera, jest uskrnuče i život, svijetlo i slava ruskega naroda. Bog blagoslovi Rusiju, da jakošću vjere, uzornim životom, pomoću božjom i kršćanskim junaštvom uza svoje druge zadaće i onu najuzvišeniju svjetsku misiju ispuni, koju joj je Bog namijenio.«

Cepelič tolmači brzojavko takole: »Biskup je time mislio, da oni (t. j. Rusi) posvema oslobode kršćanske narode na Balkanu od nekrsta, kada toga već neće da čine, pače sprečavaju ostale kršćanske države Europe, i da šire u Aziji kršćansku ljubdu i unose tamo slobodu proti tisočljetnom ropstvu onolikih naroda.«

Zaradi te same na sebi prav nedolžne brzojavke je nastal v vrstah Slovanom sovražnega tiska strahovit vihar. Pri tem se je posebno odlikovalo nemško in madžarsko časopisje, ki je udarilo po Strossmayerju z velikim kolom ter odločno zahtevalo, da se škof enostavno umakne v kak samostan in tako postane neškodljiv vsem njihovim nadaljnjim raznarodovalnim nakanam. Naravno, da jim je bil biskup velik trn v peti, saj je bil med prvoborniki za slovansko bogoslužje. Pa tudi avstroogrski diplomati niso imeli mirnega spanja zaradi njegovega narodnega delovanja. V vsakem njegovem koraku so videli protidržavno tendenco in si s tem ustvarjali strahove, s katerimi se je imel boriti cel štab njegovih uslužbenstva, kar nam slijajno dokazujejo številna pisma, ki so jih bili izmenjavali avstroogrski krmilniki pred 50 leti iz Budimpešte v Rim in obratno.²⁾

Toda škofa vsa ta ostudna gonja ni spravila s tira, zakaj bil si je v svesti, da z ono kijevske brzojavke ni vršil drugega kot svojo sveto rodoljubno dolžnost, ki bi jo smel, mogel in moral njemu enako izvesti sleherni zavedni Jugosloven.

Dober mesec nato, ko je bil Strossmayer zapustil Rogaško Slatino in se vrnil v Djakovo, so se vršili v okolici Belovara veliki vojaški manevri, za katere je bil napovedan prihodi samega cesarja Fr. Jožefa I. Strossmayer se je odločil, da enako drugim škofom prisostvuje sprejemu cesarja. Preko Osijeka in Križevcev je došel 12. septembra v Belovar, kjer so že bili zbrani kardinal-nadškof Mihalović, senjski škof Posilović in škof Ilija Hranilović iz Križevcev. Ob enajsti uri je bilo v županijski dvorani sprejemanje deputacij. Po eni strani dvorane so se vrstili načelniki različnih kategorij uradništva in generaliteta, po drugi strani škofje obeh cerkev, kakor tudi zastopniki ostalih veroizpovedi. Ko je bil prišel v dvorano, je cesar v spremstvu hrvatskega bana Klučina Hedervaryja, ogrskega ministrskega predsednika grofa Kolomana Tisze in avstrijskega prestolonaslednika Rudolfa stopil najprej do kardinala Mihalovića. Po kratkem pozdravu z njim je krenil mimo Strossmayerja pred škofa Posilovića, s katerim je izpregovoril nekaj prijaznih besed. Sedaj bi moral priti na vrsto škof Hranilović, toda cesar je napravil par korakov nazaj pred Strossmayerja in izpregovoril z ostrim glasom, kazoč z roko proti čelu: »Škofi! Vi ste bili najbrže duševno bolni, ko ste poslali znano brzojavko v Kijev. Mari ne veste, da ste s tem postali izdajalec? Izdajalec države in domovine, da, izdajalec same katoliške cerkve!«

Strossmayer: »Veličanstvo, moja vest je čista!«

Cesar: Ali ne veste, da je bil tam (namreč v Kijevu) zbran samo izmeček, o čemer mi je pisal sam car Aleksander?«

Strossmayer resneje: »Veličanstvo, tega ne morem verjeti!«

Na te besede — tako je pripovedoval Strossmayer Cepeliču — je cesar osupnil in morda bi se bil dogodil isti prizor, kakor se je konec marca leta 1861., ko sem cesarju očital, zakaj je brez vednosti in privolenja hrvatskega sabora predal februarja meseca hrvatsko Medli-

²⁾ Prim. »Naša doba« I. št. 2-3.

murje Madžarom. Cesar se je vzdržal vsake nadaljnje besede, bržkone zaradi navzočnosti odličnih osebnosti, pa je mirno pogoltnil moje trde besede, ki so mu jasno pričale, da ni govoril resnice!

Ko sem na cesarjeva vprašanja odgovarjal — je nadaljeval škof svoje pripovedovanje — me je tik mene stoječi kardinal Mihalovič neprestano vlekel za rokav, češ, naj molčim; toda jaz nisem mogel o tej tako sveti in istiniti stvari molčati. Cesar se je nato obrnil do pravoslavnega patriarha in njegovih vladik ter do ostale duhovščine, mi pa smo se zatem oddaljili.

V trenutku, ko so škofje odhajali iz županijske zgradbe, je zagrmelo kakor na povelje od vseh strani: Pereat Strossmayer! Škof Hranilović, ki se je bil za hip ozrl proti demonstrantom, je zapazil, da vodi to drhal neki dobroznani hrvatski akademik, ki je napravil pozneje pod Khuenom in njegovimi nasledniki sijajno karijero. Je bilo pač tako v prosluli Avstro-Ogrski: narodni odpadniki so se gredli na solcnu posebne milosti od strani državnih vlastodržcev in prav zato ni nič čudnega, če je narodno odpadništvo tako bujno cvelo v banovini, odkar je bil Hrvatom pričel vcepeljati nemški državni duh sloveči Bach s svojimi še bolj slovečnimi huzarji, kakor jih tako krepko imenuje in še krepkeje opisuje pisatelj Trdina v svojih znamenitih spominih na Hrvatsko.*

Ko so se vrnili na svoje stanovanje, so se škofje s Strossmayerjem na čelu pismeno zahvalili za povabilo na cesarski obed, ki je bil določen za naslednji dan ter se še isti dan okolo 3. ure popoldne skoro neopaženi odpeljali iz Belovara.

Pozneje je Strossmayer preko svojih zagrebških prijateljev izvedel iz vojaških krogov, da je cesar svoj postopek napram njemu obžaloval in da mu je prestolonaslednik Rudolf, ki se je bil popoldne onega dne udeležil ljudske slavnosti v Belovaru, zvečer rekel, da je opazil, da je narod užaljen zaradi nastopa proti Strossmayerju in da se mu zdi, da so srca tega naroda zelo hladna do cesarske hiše. Cesar je pripomnil prestolonasledniku, da bo naslednji dan pri obedu zadevo s Strossmayerjem zravnal. Toda zaman, ta prilika se cesarju ni nudila nikoli več!

L. 1895. se je mudil cesar v Zagrebu o priliki otvoritve novega gledališča, šest let kasneje v Djakovu precej blizu ležečem Noskovcu kraj Miholjca, a Strossmayer se mu ni hotel ni malo približati. Ko se mu je ob otvoritvi novega gledališča poklonila zagrebška duhovščina, je vprašal cesar zastopnika zagrebškega kapitlja, kaj dela »stari biskup« in mu naročil, naj ga pozdravi. Strossmayer si pa ni laskal s cesarjevimi pozdravi, saj ni mogel pozabiti cesarjevega razžaljivega nastopa v Belovaru in to pred licem izbranih zastopnikov vsega hrvatskega naroda.

Ni minulo mnogo časa za tem, ko se je zaznalo tudi za predzgodovino belovarskih dogodkov. Tisza in Hedervary, ki sta v družbi angleškega prestolonaslednika Edvarda spremljala Fr. Jožefa na cesarske manevre v Belovar, sta pripravljala cesarja na napad na Strossmayerja ter sta ga istočasno zagotavljala, da se mu Strossmayer ne bo upal ni malo ugovarjati. Trudila sta se na vse pretege, da sta ohranila cesarja na vsej dolgi vožnji z Dunaja do Križevca v najboljšem razpoloženju; zatrjevala sta mu tudi, kako je že vse z Rimom dogovorjeno, da se Strossmayer umakne v samostan itd.

Toda oblastniki so se v svojih nadih zelo prevarili: Strossmayer cesarju ni molčal in tudi Leon XIII. ni bil voljan porzati tako zaslužnega moža, kakor je bil Strossmayer, za katerim je stal z vsem svojim vplivom takratni papežev tajnik kardinal Rampolla, kar se je štelo slednjemu od strani Avstro-Ogrske za velik in neodpuštljiv greh. To se je pokazalo kasneje l. 1903., ko je Avstro-Ogrska pri volitvi novega papeža stavila proti Rampolli svoj odločni veto, nakar je sledil Leonu XIII. beneški patriarh Giuseppe Sarto.

Belovarsko afero je Strossmayer sporočil papežu Leonu XIII. in kardinalu Rampolli, priobčil jima je tekst »veleizdajniške« brzojavke ter pojasnil, kaj je z njo blagoslavljal v Kijevu. Jugoslovenski javnosti je pa namen kijevske brzojavke razložil v posebni okrožnici leta 1891., ko je bil prej v to porogljivo izzvan v hrvatskem saboru od strani bana Khuen-Hedervarya.

*) Prim. Trdina, Bahovi huzarji in Iliri.

== Obžarjanje rastlin ==

Najnovejši uspehi umetnega pospeševanja rasti pri kulturnih rastlinah

Pod senzacionalnim naslovom »15 minut obžarjenja in rastlina dozori v polovičnem času« so nekateri listi nedavno poročali, da sadeži rastlin dozore mnogo prej, ako se obžarjajo z röntgenskimi žarki. Pač bi bilo dobro in lepo, če bi z naših polj mesto ene same lahko pospravljali v bodoče po dve žetvi na leto, žal pa se nam tak blagoslov še ne obeta.

Že pred nekaj leti so opazili, da röntgenski žarki prav izrazito učinkujejo na oplojeno živalsko jajčece. Majhne množine röntgenske svetlobe pospešujejo rast in razvijanje zaplodka, nasprotno pa mu večje množine škodujejo in utegne se zgoditi, da premočni žarki živo stanico celo umore. Znano pa je tudi, da ranjene stanice tako učinkujejo na svoje še nedotaknjene, nepoškodovane sosedice, da se začno hitreje deliti in razmnoževati. Vsaka ranitev namreč ustvari hkrati tudi potrebne zdravilne činitelje, to so posebne snovi, tako zvani hormoni, ki pospešujejo celjenje ran. Popolnoma razumljivo je, da se je po teh izkustvih učinek röntgenskih in drugih žarkov preizkusil tudi na rastlinskih semenih, saj rastlinska semena prav za prav tudi niso nič drugega ko zaplodki novih rastlin. Pravkar oplojeno živalsko jajčece (n. pr. kurje jajce) je v primeri z žitnim zrnom kaj preprosta stvarca. V žitnem zrnju ali v fižolu se namreč že razlikujejo različne sestavine. Rastlinsko semje pač že z zorenjem zaključi precej važen del svojega razvoja. Ako bo sedaj pod ugodnimi vnanjimi pogoji tudi »kalilo« (v pravem pomenu besede), to je pa še le vprašanje.

Že nekaj let se v precejšnji meri uporabljajo kemična sredstva, tako zvana setvena lužila, ki imajo v prvi vrsti namen, umoriti neke vrste bakterij ali bacilov, ki se drže semena, in ki se začno razmnoževati na račun semenskih zrn, brž ko padejo zrna v vlažno zemljo. Verjetno pa je, da te bakterije učinkujejo dražeče tudi na sama semenska zrna. Znano je namreč, da nekateri močni strupi (n. pr. pruska kislina) pospešujejo razvoj

popkovja, ako so primerno koncentrirani. Dodajanje pruske kisline je zelo važen, čeprav ne popolnoma varen način pospeševanja zgodnjega klitja. Tudi eter se lahko uporablja. Celo na ta način lahko dosežemo zaželjeni učinek, da popek prav previdno nekoliko stisnemo, s čimer se ranijo nekatere stanice, kar povzroči — kakor rečeno — tvorenje rast pospešujočih snovi.

Draženje, ki ga povzroča obžarjanje, je prej ko ne enake narave, in pospešuje kalenje v prvih stadijih. Toda — da ostanemo pri primeru hormonov, ki pospešujejo celjenje ran — kakor hitro se rana zaceli, se hormoni navadno ne tvorijo več.

Zaradi tega mora pospešek, ki ga je obžarjenje podelilo klici, z nje nadaljnjim razvojem prenehati. Ako res hočemo pripraviti rastlino do tega, da vzevete ali dozori v polovici normalnega časa — in to je v resnici mogoče — potem mora biti pospešek, to se pravi obžarjanje trajno. Čas od setve do zrelosti, dotlej, ko rastlina vzevete, ali vrže sad, pa pri eni in isti vrsti rastlin ni točno odmerjena doba, marsveč se močno izpreminja.

To je bilo znano že za Darwinovih časov, toda še le intenzivno poljedelstvo v Severni Ameriki je izkoristilo to spoznanje tudi v praksi. Čim bolj se pomikamo proti severu, tem krajše postaja kanadsko poletje in zahvaliti se moramo v prvi vrsti genialnemu botaniku Burbanku, da poznamo danes take vrste pšenice, ki zori celo v podnebjju, kakršno se je še pred nekaj desetletji smatralo kot popolnoma neprimerno za gojitev pšenice. Čim dlje proti severu se seje pšenica, tem več prostora ostaja na jugu za koruzo. Naglo zoreče pšenične vrste so plod umetnega gojenja in najskrbnejšega izbiranja.

Danes pa gre za nekaj povsem drugega: Na umeten način nameravamo skrajšati dobo zorenja pri vseh kulturnih rastlinah, da bi imeli n. pr. o Božiču na razpolago obilico cenene cvetja in pomladanske zelenjave. Pri sedanjem stanju razvoja je moči pos

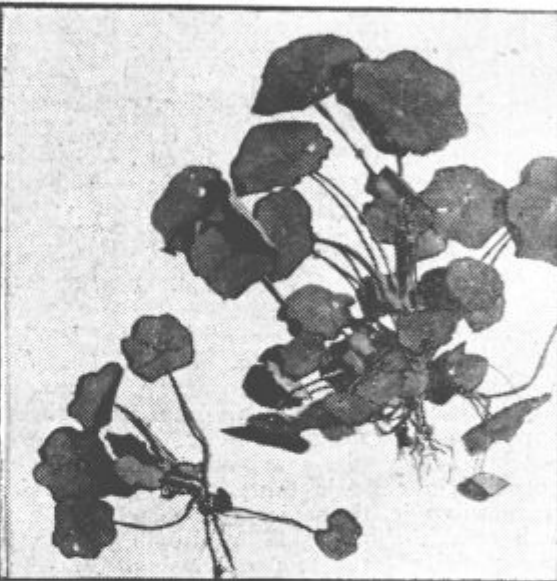
speševati rast seveda samo pri rastlinah, ki imajo že same po sebi veliko prodajno vrednost, da se stroški za umetno pospeševanje rasti preveč ne poznajo. Čeprav bi bilo treba morda za znatno zgodnejše zorenje žita obžarjati seme samo 15 sekund, bi bili stroški pri sedanjih cenah žita vseno preveliki.

Drugeč pa je stvar pri rastlinah za okrasje, pri žlahtnem sadju in dragoceni zelenjavi. Tukaj pridemo do smotra na povsem preprost način:

velikih rastlinjakov ne zahtevalo prevelikih stroškov.

Ako se rastlini ubrani spanje, potem raste tudi ponoči in dozori v polovičnem času. Poskusi te vrste so se v najnovejšem času posebno lepo posrečili slavnemu dunajskemu botaniku prof. Kleinu.

Kaj se lahko doseže s pravilnim obsevanjem, naj pojasnijo naslednji primeri: Obžarjan španski bezeg je popolnoma vzcvetel v 14 dneh, neobsevani pa v 3 tednih. Ta je bil tudi ble-

Nemški fizik Fritz Hildebrand je odkril postopek, kako se z obžarjanjem kalečega semena z infrardečimi žarki doseže nenavadna, bujna rast sočivja. Slika (desno) kaže navadno travniško krešo. Pri manjši semena niso bila obžarjena

Rastlinam je treba samo odvzeti spanje, kar se doseže na ta način, da se izpremeni noč v dan s tem, da se rastlinjaki ponoči razsvetle. Seveda pa mora biti umetna luč čim bolj slična solnčni svetlobi. K sreči je elektrotehnika spravila na trg zelo močne žarnice, ki prav dobro ustrezajo tej zahtevi. Njih svetloba je primernejša od svetlobe obločnic, s katerimi so delali prve poskuse. Tudi gospodarski oziri bodo ugodno vplivali na metodo obžarjanja. Vse večje elektrarne si namreč prizadevajo najti odjemalcev, ki bi uporabljali elektriko ponoči, ko teko stroji skoro prazni. Nočni tok se povsod oddaja globoko pod normalno vno, tako da bi tudi razsvetljevanje

dejše barve in ni bil tako košat. Tulipani in hijacinte so se popolnoma razvile v dveh do treh dneh potem, ko so jih presadili v lončke. Orhideje, ki cveto ponavadi še le v februarju in marcu, so razvile cvetje že v januarju. Rdeče jagode so dozorele 2. marca po 10 dnevnem obžarjanju. Posebno lepe uspehe je pa prof. Klein dosegel z vrtnicami. Osvetljene rože so bile godne za prodajo 2 tedna prej, kot neosvetljene. — In stroški? Za vsak lonček s 4 vrtnicami se je porabilo za četrtno kilowatske ure električnega toka, kar velja po dunajskih cenah za nočni tok 28 par.

Za severnejše države, ki so v veliki meri navezane na uvoz cvetja in zeles

njave zlasti v zimskem času, bo umetno pospeševanje rasti z obžarjanjem vsekakor zelo velikega pomena. Velika prednost obžarjanih cvetlic pred onimi, ki so zrastle v zakurjenih cvetličnjakih pa je v tem, da se zaradi tega ker so zrastle pri nizki temperaturi, drže pozneje v sobah vsaj 8 dni dlje kakor rože iz starih cvetličnjakov.

In li koncu še naslednja skromna pripomba: Odkod pa prihaja svetloba, s katero ponoči osvetljujemo naše kulturne rastline? Iz premoga, ki nam proizvaja elektriko. In premog ni nič drugega, kot prihranjena toplota in svetloba solnca, ki je sijalo v karbonski dobi in v čigar žaru zore po tolikih tisočletjih jagode v mrzlem sneženem februarju.

—nj

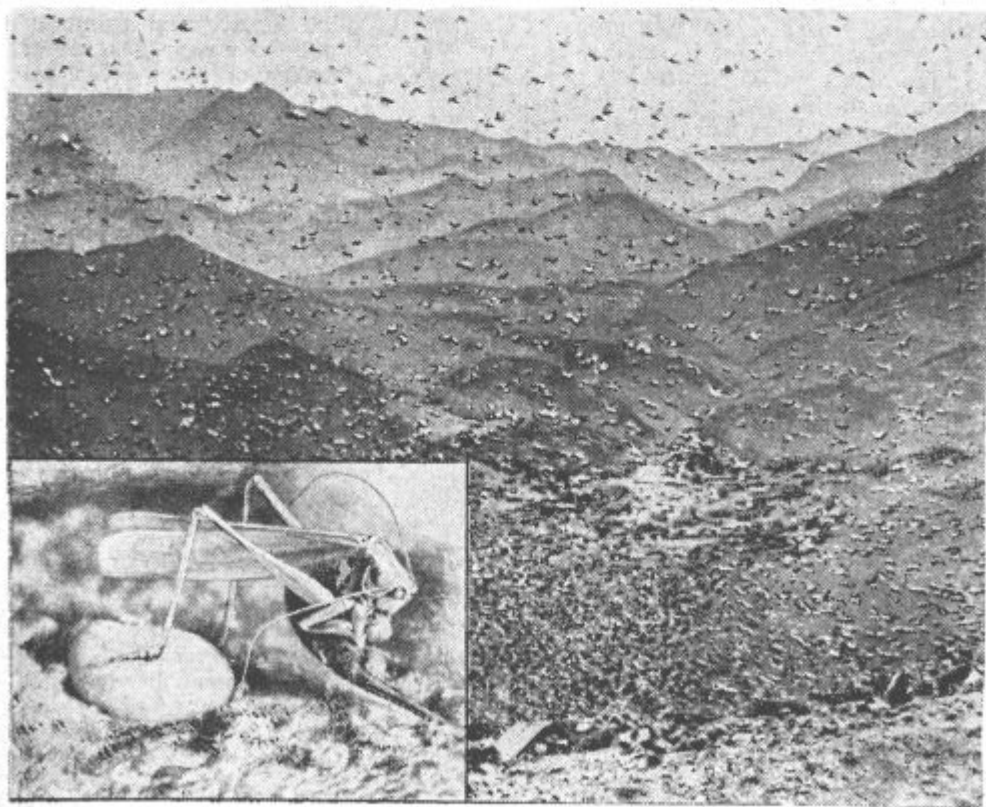
= In pokrile so deželo... =

Iz Sudana, Transjordanije in Palestine so upadli v Egipt ogromni kobilčji roji, ki ogražajo vso letošnjo žetev. Vojaštvo pokončuje kobilice z metalci plamenov, toda uspehi so malenkostni. Vlada je morala uvesti prisilno delo, ki je bilo odpravljeno že pred 40 leti. Ponekod so kobilčji roji tako gosti, da je nemogoč vsak promet.

Angleški biolog dr. Th. Anderson pošilja v svet malo razveseljivo mnenje, da bodo kobilice obiskale tudi severne dežele, ker so bile po vsej Evropi anormale vremenske prilike, ki zelo pospešujejo množitev živali.

Sveto pismo stare zaveze našteva med šibami, s katerimi je Bog udaril

egipčansko ljudstvo, tudi kobilice, ki so se pojavile med nadlogami kuge, la-

Slika kaže ogromen kobilčji roj. Spodaj kobilica = samica

kote in vojne in ki so bile tako strašne, da jim je v nizu kazni sledila samo še tema in smrt prvorojencev.

Ta šiba iz stare zaveze je še danes strah in trepet dežele, kjer se pojavi. Skozi zgodovino se vleče kobilčji rod kakor senca strahu in groze. Že Plinij in Pavzanij omenjata ogromno škodo, ki so jo povzročile kobilice. V srednjem veku je postala ta nadloga tako

Stara slika kobilčje nadloge

mučna, da so jo ljudje skušali panati z molitvami. Ko so se kobilice pojavile l. 1338. na Tirolskem, je šla cerkev celo tako daleč, da jih je proklela. Šele pozneje so jih začeli preganjati z uspešnejšimi sredstvi. Ferdinand I. je l. 1548. izdal navodila, kako treba pokončevati zarod. Meseca marca 1749 je Marija Terezija izdala poseben patent, ki je veleval zatreti zalego, da se kobilice ne razpasejo. Predpis ni posebej omeniti, naj se kobilice preganjajo z zvonjenjem, truščem in hrupom. L. 1750. je raziskovalec Adanson doživel strahovito invazijo kobilic v Senegal. Bil je baš dospel v deželo, ko se je nekega jutra nebo popolnoma zamračilo. Kmalu se je spustil na zemljo živ oblak kobilic, ki jih je bilo na milijarde. Obrale so drevje do zadnjega lista, travo in zelišča so izgrizle do korenin. Adanson pripoveduje, da so se jih Afričani branili s tem, da so kopali järke, pred katerimi so prižigali ognje. Jarki so se kmalu napolnili z mrtvimi kobilicami, da so ugasnili celo ognji. Kmalu zatem pa se je pojavila nadloga v povečanem številu. Bil je zarod, ki so ga le zasuli z zemljo, ne pa uničili z ognjem.

Kobilica je ostudna žival, posebno kadar se pojavi v gostih rojih. Njena požrešnost ne pozna mej in ker je zelo plodovita, je njena navzočnost dvakrat opasna. Samica izleže po 30 do 60,

največ do 150 jajčec. Ovije jih z nekakšno prevleko v mehur, in tega obesi v okroglo luknjico na viseči svet. To stori bržčas iz zaščitnih ozirov, ker noče, da bi deževje odplavilo in uničilo zarod. Jajčeca ostanejo v tem stanju lahko delj časa brez škode, pozneje pa zlezejo iz njih ličinke, ki niso od kraja nič kaj podobne svojim roditeljem. Preden se razvijejo do popolnosti, traja več tednov in šele v najbolj vročem poletju postanejo godne in roditeljem v vsem enake.

Pri nas v Evropi se samci in samice pariyo šele poleti, v Afriki se to vrši bolj zgodaj. Ob času združitve kobilice cvrče. Zmotno pa je naziranje, da cvrčijo tudi samice. Glasove dajejo od sebe samo samci, in sicer na ta način, da drgnejo krila ob bedra, kar proizvaja tisti cvrkot, ki ga slišimo poleti v žarkem solncu, če gremo čez travnik ali pa v mirni poletni noči. Cvrkot naznanja, da se kobilice ženijo. Ta svatbena muzika traja običajno nekaj dni. Dober teden po oploditvi postanejo samice zelo nemirne, volja do požrešnosti jih mine. Poiščejo si primeren prostor, kjer odlože v zapredek zavita jajčeca. Ko samica opravi svojo nalogo, pogine. Jajčeca se drže lahko po več tednov, mesecev in tudi po več let, preden zlezejo iz njih mladiči.

Pred kakimi dvajsetimi leti so kobilice navalile na Kras. Več let zaporedoma so pustošile polja in travnike in pokončale vse, kar je bilo zeleno. Ko ni bilo več trave na senožitih in zelenja na poljih, so postale tako drzne, da so jele napadati celo ljudi. Marsikdo je v hudi poletni vročini priromal domov z zeleno kobilico na sebi in z luknjo v obleki. Ljudsko izročilo, da so kobilice napadle celo jezdeca na konju in obrale žival in moža do kosti, je torej samo pretirano, ne pa docela izmišljeno.

Pred približno poldrugim stoletjem so kobilice obiskale štajerske kraje. Prišle so z vzhoda. Dne 24. avgusta 1782 so se v gostih rojih pojavile nad Dravsko dolino blizu Ptuja in Maribora. Vzele so smer proti Radgoni in Cmureku, dosegle 31. avgusta Wildon, šle dalje čez Stallhofen, kjer so jih pregnali z dimom in ognjem in še naprej proti Gradcu, od tam pa proti Raabski dolini na Madžarskem. V Cmureku se je ohranil zapisnik iz tistega časa, ki opisuje dogodek takole:

29. avgusta ob 4. popoldne... Lep, topel, prijeten dan brez vetra. Kobilice so priletele iz Klöcha. Njih roj se je videl kakor mračen, dvigajoč se oblak. Ko so se približale, je bil njih trop tak gost, da se je zatemnilo sonce... Barve so bile rjave in sive, glave so imele tatarske (podobne Mongolom), noge pa so bile rjave in rumene. Bile so za prst dolge, pol prsta debele, imele so po dva para kril, eden je bil daljši eden krajši. Krila so bila popisana z nekakšno pisavo.. (Takšno »pisavo« je bil na kobilicah odkril že davno prej, l. 1690. učenik dr. J. I. Muschel, ki je videl na krilih kobilic hebrejske znake. Skombiniral je iz njih naslednje stavke, ki jim ni nihče vedel pravega zmisla: Jakob je pravičen. Gospod dovoljuje Jakobu zbirati zaklade. Poslal bo Jakoba, ki ga je izgnal lastnoročno in druge zakrknjence z njim. V teh zmehdenih in izmišljenih besedah so tedaj premnogi videli svarilo, ki so ga v lahkovernem 17. veku tolmačili na najrazličnejše načine.)

Cmureška kronika nadaljuje: Kobilice so se spustile na polja in pokrile zemljo približno čevljev (15 cm) visoko. Bilo jih je toliko, da je ležala plast vrh plasti. Drevesa so bila z njimi pokrita od debla do lističa. Bila so tako obtežena, da so se za roko debele veje lomile pod njimi. Zvečer so bile že tako site, da niso hotele več žreti. Naslednje jutro jih je prebivalstvo z vojaško pomočjo odganjalo s streljanjem, ognjem in dimom, s pokanjem z biči, vihtenjem ponjav in s šibami. Škoda ni bila posebno velika. Kako ogromen je moral biti ta roj, izhaja iz dejstva, da je dvig k nadaljnjemu polju trajal cele štiri ure. Na Štajerskem so se v tedanjih časih povsod, kjer so se pojavile kobilice, posluževali te takšne za odganjanje. In medtem ko se je Štajerska otrsela nadležnih gostov, so kobilice na Madžarskem še dolgo vznemirjale ljudi in pustošile polja in travnike.

V prejšnjih časih je veljalo pravilo, da se kobilice tam, kjer se pojavijo enkrat, ponove tri leta po vrsti in šele potem izginejo za daljšo dobo.

Sredstva, s katerimi so preganjali kobilice v starih časih, so torej bila kaj primitivna. Zato ni čudno, da je bila škoda navadno zelo velika. Danes uporabljajo zoper nadlego kobilčjega rodu moderne pripomočke. More in pokončujejo jih z metalci plamenov, a

tudi s strupi, ki jih mečejo iz letal. Ta metoda se je pred par leti jako dobro obnesla v južni Rusiji, kjer so se bile kobilice pojavile v ogromnem številu. Kako strahoten lahko postane naval kobilic, o tem priča tudi pripovedovanje očividcev, ki so jih videli leteti čez morje. Polet kobilčjih rojev čez Sueski prekop ni baje nič posebnega. Večkrat so jih videli, kako se v kilometrskih oblakih vlečejo iz Male Azije proti Egiptu. Deželo faraonov rade vznemirjajo že od pamtiveka. Afrika jim je všeč posebno zaradi tega, ker uspeva tam zarod dobro tudi v največji suši.

Izkušnje pričajo, da ne ustavi močnejših rojev kobilic niti morje, če hočejo priti iz enega kraja drugam. Leta 1890. je plula ladja »Princesa Amalija« po Rdečem morju nepretrgoma tri in trideset ur. Ves ta čas si je morala rezati pot skozi valove — kobilice, ki so se pozibavale na morski površini in butale ob ladjo, da se je voda odbijala s posebnim šumom.

Turki v Turčijo

Zadnjih 10 let se nadaljuje izseljevanje, ki bo dalo balkanskim deželam in azijskemu obrežju precej drugačno obelježje, nego ga je imelo doslej. Po določilih miru v Lausanni je moralo na sto tisoče Grkov zapustiti pokrajine, kamor so se že pred daljšim časom doselili iz pretesne domovine. Nasprotno pa tisoči Turkov ostavljajo Helado in se vračajo v skoraj pozabljeno domovino svojih očetov. Danes morajo poslednji ostanki osmanskih zavojevalcev dati slovo Bolgariji, da se umaknejo Makedoncem, ki so se pred leti in leti zatekli v Anatolijo. Tako je ukazal Kemal paša. Ghazi hoče zbrati vse turške življe ter jih premakniti pod zastavo polmeseca. Ali marsikomu je težko pri srcu, ko se poslavlja od ognjišča. Že dolgo se ti ljudje niso več imeli za tulce v deželi, ki so si jo izvolili za bivališče, zakaj potrpežljivi bolgarski narod je pustil te delavne in skromne ljudi, da so živeli po svojih običajih. Moderni Turki pa jih bodo nemara dokaj časa šeli za tulce.

ODKOD TOPAZ

Naziv topaz izhaja iz grščine: topazos ali topazion pomeni v svojem korenu »uganiti«. Stari pisci poročajo, da se je ta dragi kamen našel na otoku Topazu, imenovanem takisto zaradi večne megle, ki ga je zastirala in je bil položaj ostrova venomer uganika za pomorščake.

Obličje Mehike

Mehika je približno tako velika kakor Anglija, Francija, Nemčija in Italija skupaj. Severna Mehika je v glavnem ogromna, večinoma dobrih 2000 m nad morjem ležeča visoka ravan, iz nje pa se zopet dvigajo do 1000 m visoka gorovja, pod katerimi se svet mestoma razpušča v manjše zaravnj. Srednjeameriška Mehika, ki obsega kakšen osmi del dežele, je v glavnem

obraščena z listjem. Tudi takšna drevesa najdeš tu, ki vobče nimajo debela, ampak se takoj pri tleh razčlenijo liki leščevje, ki pa so tako velika kakor naši hrasti. Mnoga med njimi poganjajo zgolj liste, druga so pusta ali pokrita s cvetovi, tretja zopet poganjajo listje in cvetje hkrati; cvetje pa je vseh barv, nadahnjeno rdeče in sveže, med njim vidiš svetlikajoče oranžne cveto-

Pogled na glavno mesto Mehike

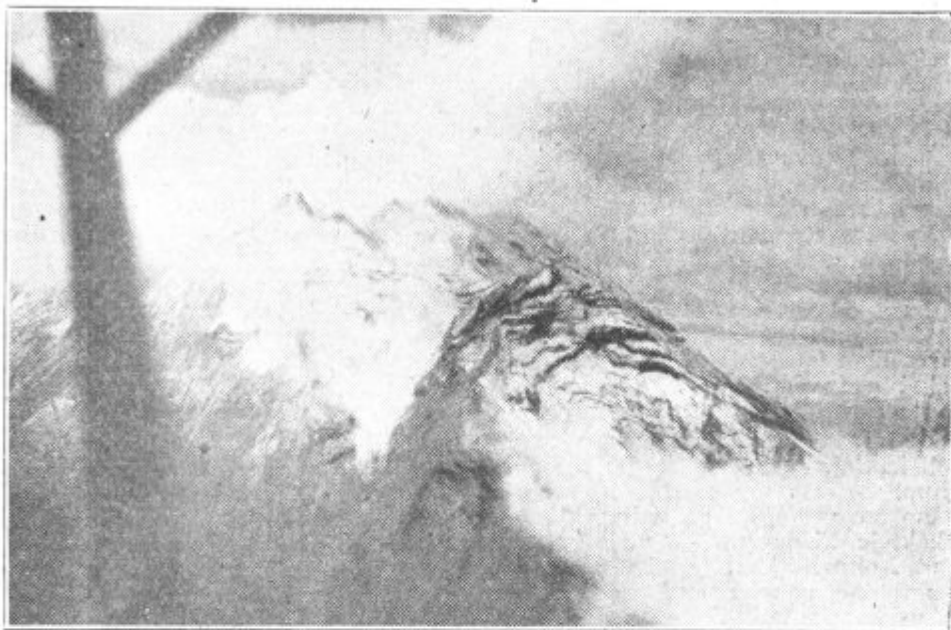
tropsko nižavje, na katerem najdemo zopet planine in do 4000 m visoke ognjenike.

Rastlinstvo teh krajev s svojo tisočero raznoterostjo in velikostjo, je v primeri s floro naših krajev, kakor najrazkošnejši barok proti mirnemu klasicizmu ali pa kakor sijajna katoliška katedrala proti puritanski cerkvi. Tu nahajamo drevesa, čijih debela in veje pokrivajo rdeči, na njih ležeči plodovi, tako da se nam že ne zde več drevesa, ampak ogromne korale. Krošnje drugih dreves se zopet plosko širijo in poleg njih rastejo velikanska debela, ki so samo na vršiču smešno

ve, rumeno plameneče, zaprto rdeče rože, ki si pošepetavajo skrivnosti pragozda. Med vsem tem pa se širi na tisoče ovijalk, ki plezajo gori po debelu, padajo zopet prešerno navzdol, se spletajo v vesele vence listov in cvetja ali pa postanejo zlobne pošasti, pod katerimi zamre sleherno življenje. In na drevesih rastejo zopet rastline, bele kakteje, orhideje in njih pestri ogromni cvetovi zevajo iz njih likj vabljeni grehi, zajedalci, ki so sami na sebi bi nezmožni, da bi se povzpeli k soncu, pa si pomagajo k njegovi luči po drugih.

Kdor vidi to bohotno življenje, ne strmi več nad oznanilom, da se morajo v deževju železniške proge škropiti z

jedkimi in strupenimi tekočinami, da se zaduši rastje, ki poganja vzdolž ti-

Popocatepetl (pogled z letala)

Vera Cruz

ra in ne preraste tračnic ter ne spre-
meni proge v divji pragozd.

Ni golo naključje, da je glavno orod-
je dninarja v tej deželi maheta, meč,
ki mu služi v boju z divjo naravo. Sta-
jenje kave, sladkornega trsa in banan
ni težko, zakaj te rastline rastejo ka-
kor plevel. To, kar zahteva delo, je
čiščenje, boj zoper naravo. Zato naj-
deš povsod belo oblečenega Indijanca
z maheto, ki je postala naravnost sim-
bol dežele zatigadelj, ker rastline pri
vsakem koraku ovirajo človeka.

Tropski svet pa je samo del na ču-
desih tako bogate Mehike. Mehiška vi-
soka ravnica se od tega sveta tako
razlikuje, kakor morda Sicilija od Šved-
ske. Neskončne daljave te ravnice z
raztresenimi indijanskimi naselji in si-
jajnimi baročnimi cerkvami spomin-
jajo na Kastiljo.

Tukaj raste neskončno mnogo raz-
nih kaktej. Poznavalci so jih našli
nad pet sto vrst. In še vedno odkrijejo
kakšno novo. Najdeš pa tudi pritlika-
ve kakteje, ki ne zrastejo višje kakor
za prst, okrogle kakteje, ki imajo po-
dobo velikih, napol zasutih, bodičastih
buč, velikanske kakteje, z zelenim, re-
brastim deblom, ki se dvigajo kakor
drevesa visoko v zrak, kakteje, ki spo-
minjajo na orgle, ker se njih debela dvi-
gajo drugo poleg drugega in napravlja-
jo vtis piščali. Tudi so kakteje, ki ima-
jo podobo svečnikov, celo svetih sveč-
nikov židov in kakteje-ovijalke, kojih
veje se obročkajo in vijejo kakor kače,
ki si jih vzmernir v gnezdu.

Eno najlepših pokrajin s kaktejami
sem videl med El Organonom in Oa-
xaco. Ondotna pokrajina je po moji
sodbi pač brez primere. Na vseh re-
brih in jezikih stoje kakteje, ki lezejo
iz vseh razpok in plezajo v višino, ka-
kor bi hotele naskočiti rebri — pa so
vendar čisto mirne. Človek strmi nad
čarobnostjo in groteskno fantastičnost-
jo njihovih oblik. Celo takrat, ko cve-
tejo, so kakteje jedva prijaznejše. Njih
nežni cvetovi se vidijo kakor tuji, ne
kakor rastline, ampak kakor metulji,
ki so zablodili in so pomotoma sedli
nanje.

Vse te rastline, celo rastlino sisal v
Yukatanu pa prekaša v pomembnosti
in vrednosti neke vrste agava, ki ji
pravijo maguey. To je prava rastlina
mehiške visoke ravnice, kjer se širi v
neskončni prostranosti. Jezdec z
ogromnim sombrerom (slamnikom) na
glavi, ki jaše skozi divjino agav, za

katero se dviga s snegom pokrit, di-
meč se vulkan, je pač tipična slika Me-
hike. Maguey je dobra za vse in tudi
daje vse. Iz nje delajo žganje, papir
in kis, njena vlakenca plecto in tko, nje-
ni listi nudijo revnemu Indijancu celo
materijal za streho.

Med visoko ravnico in tropskim ni-
žavjem, v višini kakih 800 do 1800 m
pa je tretja pokrajina, koje tempera-
tura in vegetacija odgovarjata približ-
no našim subtropskim krajem. Priro-
da je tam milejša in ugodnejša, ne
ustvarja samo zato, da bi takoj zatem
uničevala. Tu rastejo kava, bombaž,
oranže in citrone in drugi sadovi sre-
dozemskih dežel.

Te tri cone pa še ne izčrpajo poseb-
nosti Mehike! V gorah najdemo še če-
rti in celo peti pas. Veliki gozdovi
iglavcev in gorskih pašnikov spomi-
njajo na pokrajine evropskega severa
in na Alpe. In čisto gori na rebrih Pi-
ca Orizaba, Popocatepetla in Ixtaci-
huatla so pokrajine večnega snega ka-
kor na dalekem severu.

Sanjski ključ

Mlad dijak je neki dan vprašal lorda
Balfoura, kaj je diplomacija. »Dogodbico
vam povem«, je prišel postarni državnik.
»Nekemu monarhu na iztoku se je sanja-
lo, da so mu izpadli eden za drugim vsi
zobje. Ko se je prebudil, je poklical der-
viša in ga vprašal, kaj sanje pomenijo.
Derviš ni bil diplomat in je dejal vla-
darju: Gospodar, tvoj sen znači žalost:
zobje so tvoja deca; vsi ti bodo pomrli
in jokali boš za njimi. — V prehudi te-
gobi je vladalec ukazal neprevidnega tol-
mača nabosti na kol. Potlej je pozval dru-
gega derviša. Ta pa je bil diplomat...
Raduj se, gospodar, je rekel kralju. Zobje
predstavljajo tvoje otroke. Bogovi, ki te
ščitijo, ti bodo podaljšali življenje tako,
da boš preživel vse svoje potomce, in si-
cer sebi v veliko veselje, tvojim narodom
pa v veliko srečo... Ná tole mošnjo, pol-
no zlata, mu veli vladar ves navdušen,
tvojo svetost častim in ljubim tvojo mo-
drost... Evo vam, sinko.« je zaključil
lord Balfour, »kaj se pravi diplomacija.«

Paul Elliot

Življenje in smrt

Izaka Mombla

Izak Momblo ni bil Jud, samo človek zelo blagega značaja, s plešasto, jajčasto glavo, ki je ob koncu svoje brade prehajala skoro v konico. Imel je najmanjšo službo pri največji električni družbi in je dobival za svoje delo zelo malo denarja. Z njegovim zdravjem bi ne bilo tako slabo, če bi bil imel več življenske sile, toda napor, da bi prebavljal svojo jed, je bil zanj pač preveč.

Nihče v tovarni ni vedel, kaj je delal. Tudi on sam ne. Če je nehal delovati kak mali aparat, so ga poslali k Izaku, ki je sedel na visokom stolu, med žicami in armaturami in si tu pa tam obrisal svoje naočnike. Potem je prijel mali aparat, da je obrisal prah s plošče, parkrat privil vijak in ga zvezal s suho baterijo.

Ko se je njegov želodec toliko poslabšal, da je prenesel le še kuhano belo kuretino, se je neki visok mož z okroglo lobanjo, ki je bila še bolj plešasta od njegove, privadil, da je v restavraciji vedno sedel k mizi, kjer ga je moral Izak nehote opazovati. Visoki mož z mastnim tilnikom je vtaknil prt za ovratnik, razprostrl komolce kakor pingvini peroti in je mogel zavžiti tucat ostrig, lonec juhe, telečjo pečenko z rjavo omako in štirinajst češpljevih cmokov ali morda omleto iz dvanajstih jajc, govejo pečenko s kuhanim krompirjem in tri porcije pudinga — vse to v času, ki ga je potreboval Izak Momblo za žvečenje svoje kuhane kure.

Izak ga je pričel prezirati, sovražiti in končno mu je želel celo zlo. Ne preveč, toda neprestano vznemirjen je mislil na tega moža v tovarni in v svoji izbi, na cesti in na železnici.

Neko nedeljo je Momblo sklenil, da spravi visokega moža s sveta. Všeč mu je bila misel, da je to edina mirno in dobro premišljena odločitev njegovega življenja.

Ko je nekoč zvečer čakal na svojo kuhano kuro, je prijel za vilice in jih spravil v žep. Doma in v raznih trenutkih tudi v tovarni je pilil konice na vilicah in s pomočjo starega leksikona je našel natančno mesto na človeški lobanji, kjer je sunek z ostrim orodjem smrtonosen. Pozneje je zahteval, da mora priti ta stara knjiga pred sodnike in porotniki so si ogledovali stran s fotografijo lobanje.

Zvečer je vzel nabrušene vilice s seboj v restavracijo. Visoki mož je bil izredno lačen in je pričel z dvema tucatoma ostrig.

Baš ko se je sklonil nad svinjsko kročo, je Izak vstal, razgrnil skrbno prtič čez svoj sedež in vzel vilice iz žepa. Našel je vdolbino na lobanji visokega moža, ki je odgovarjala črki K na sliki v leksikonu in je sunil z vso močjo nabrušene vilice v lobanjo. Visoki mož se je stresel in ostal pri mizi z naslonjenimi komolci, z vrha njegove glave pa so molile vilice. Zaradi napora pri dejanju je moral Izak sesti. Ker je bil njegov stol med vsemi edini prost, je sedel nanj in se oddahnil. Natakariče so tekale sem in tja, vsi so jedli naprej, visoki mož pa se je sklonil z vilicami v lobanji na mizo. Nihče se ni brigal zanj, dokler ni zakričala neka natakariča. Ljudje so vstali, spustili svoje prtiče na tla, prevrgli kozarce in premikali stole. Nekdo je poklical policijo. Kmalu so se zbrali ljudje okoli trupla visokega moža.

Šele potem ko so odnesli truplo in izpraznili restavracijo, je nagovoril Izak detektiva, ki je bil ostal v dvorani. Izpovedal je, da je on umoril moža. »Neumnost!« je rekel detektiv. Izak je zardel in ponovil svojo izpoved glasneje, vljudno, toda prepričevalno. Detektiv ga je

izročil službujočemu policaju, ki je, čeprav ni mogel verjeti, naročil jetniški voz. Na policiji je ponovil svojo zgodbo in narednik ga je slednjič dal zapreti. Prav nič ni bil podoben morilcu. Bilo je nesmiselno aretirati tako blagega moža, saj ga vendar nobeno porotno sodišče ne bo obsodilo.

Toda Izak je bil pred poroto še bolj vztrajen. Nikoli ni mislil, da ima toliko prijateljev. Elegantno oblečeni gospodje, uradniki družbe, za katero je delal in ki jih ni bil še videl, so pričali, da v vseh tridesetih letih ni zamudil niti enega delovnega dneva, da je podpisal državno pesojilo in da bo družba zaradi njegovega dolgega zapora trpela škodo. Izak se je čudil, toda ni odnehal. Le neradi so ga spoznali porotniki za krivega in priporočali milo sodbo.

Imel je baš še toliko moči, da je priki-mal svojemu dejanju, ko je razglasil sodnik smrtno obsodbo na električnem stolu. Reporterji so slavili obtoženčovo hladnokrvnost. V jetnišnici so storili vse, da mu olajšajo trpljenje. Jetniški zdravnik je prisostvoval sodni obravnavi in je vedel za Izakove bolečine. Pošiljal mu je jedi, ki jih je zahteval. V nekaj dneh se je nabralo v njem toliko energije, kolikor bi je tam zunaj nikoli ne mogel nabrati. Pazniki so nehali paziti nanj in vrat smrtne celice niso zapirali niti ponoči. Izak je to opazil in vljudno protestiral. Ni hotel imeti nikakih prednosti, pa tudi zaradi sojetnikov ni maral nobenih olajšav.

Medtem so mu poročila o njegovem procesu pridobila naklonjenost javnosti in guverner je dobival dnevno iz vseh kotov države prošnje za pomilostitev. Izakovi prijatelji so ga skušali rešiti s predlogi, naj se preišče njegovo duševno stanje.

Ko se je bližal dan usmrtitve, so pričeli elektrikarji pripravljati stol in Izak, ki je mirno motril njih delo, jim je pomagal popravljati pokvarjeno stikalo, ki ga očitvidno niso znali popraviti.

Zunaj so podvojili svoja prizadevanja. Ustanovili so se posebni odbori in psihiatri v državi so se ločili v dva enako močna tabora. Eni so hoteli secirati Momblove možgane, drugi pa bi ga rajši opazovali živega. Jetniški ravnatelj je postal nervozen, pazniki so pretili, da bodo ušli in celo vrhovni elektrikar, ki je prisostvoval osemdesetim usmrtitvam, se je čutil potrtga. Izak je govoril z njim vsak dan in ga na vsak način skušal prepričati, da mu ne bo očital ničesar.

Izaka naj bi kadarkoli po polnoči peljali na električni stol. Novinarji so zahtevali, da smejo prisostvovati usmrtitvi, člani »Zveze proti smrtni kazni«, ojačeni z raznimi radovoljnimi odbori, pa so se sprehajali pred jetnišnico. Jetnik sam je bil dobro razpoložen, toda splošna potr-tost je pričela vplivati tudi nanj.

Ko so mu prinesli porcijo kuhane kure, so se zasvetile za naočniki njegove mirne, sive oči. Začutil je željo po obilni jedači, po težko prebavljivih stvareh, ki so mu jih že pred leti prepovedali vsi zdravniki. Zahteval je ostrigam slične školjke, velikega morskega raka, pečeno svinjsko kračo s cvetačo in kostanji, puding z mrzlo in trdo, omako in torto.

Prinesli so mu jedačo na veliki deski in vsako jed posebej fotografirali. Ko je Izak zavžival praženo svinjsko kračo, je dovolil za trenutek ugasniti luč, da so ga mogli fotografirati. Ko je končal s torto, so se začuli s ceste veseli klici in sel je ves zasopihan planil v celico. V roki je imel pergament, ki mu ga je jetniški ravnatelj iztrgal iz roke.

»Pomilostitev,« je rekel in elektrikarji so segli po svojih klobukih in plaščih.

Izak Momblo je sedel, kakor da ne razume nič. Z žlico v roki je strmel v krožnike pred seboj. Njegov obraz je lažno zardel, potem je vzdihnil in vstal. Pritekel je paznik z njegovo suknjo.

»Svobodni ste!« je rekel in udaril Momblo po rami, da je zakašljal.

Drugi so bili tako zaposleni z beseda-mi, da niso niti videli, kdaj je Izak izginil. Na malem hodniku se je ozrl. Nikogar ni bilo. Splazil se je po prstih v zadnji del jetnišnice, kjer je samevala smrtna celica s stolom. V želodcu ga je vščipnilo. Odložil je suknjo in pričel poskušati stikala in žične vode. V kotu je našel tuljavo z izolirano žico, odvezal od nje dva kosa in privil gumb za stikalno ploščo. Zadnje dni je videl elektrikarje pri delu in je dobro vedel, kaj mora storiti.

»Kakšna zveza!« je rekel leno in spravil v red razrahljani vijak.

Ko je bilo vse gotovo, je sedel na stol, privezal kontakt okoli leve noge in čakal z gumbom v roki. Ni se mu mudilo, saj je bilo skoro izključeno, da bi ga kdo motil. Pričel je misliti na vse mogoče stvari ter bi bil kmalu zaspal, da ga ni prisilil krč v črevesih k pritisku na gumb — in tok je švignil skozi njegovo telo.

V njegovem žepu so našli sežgano pomilostitev.

Ilustracije vrezal v les Edo Justin

Dr. M. Schips

Ali imajo čebele spomin = za čas?

Naziranje, da imajo čebele spomin za čas, je zelo razširjeno. Priložnostna opazovanja so pokazala, da obiskujejo čebele ob gotovem času, n. pr. v gotovih dopoldanskih urah, gotove cvetove. Tako se je med drugim ugotovilo, da so čebele nekega kraja samo do enajstih dopoldne obletavale ajdove cvete, čeprav sta bila vonj in barva cvetov vsaj za človeška čutila ves dan ena in ista. Forel poroča v svoji knjigi o čutnem življenju žuželk, da so čebele, ki so nekoč odkrile sladkarijo na njegovi mizi za zajtrk, vsako jutro redno priletele v obisk ob istem času; in tudi marsikdo drugi je v svojo jezo prišel do enake ugotovitve. Smotrena raziskavanja o tem vprašanju pa so bila izvršena šele v novejšem času v zoološkem zavodu monakovske univerze.

Pri tem se je pokazalo, da razpoлагajo čebele v resnici z začudljivo sigurnim in prilagodljivim spominom za čas. Poskusi so bili narejeni na podlagi tako zvane »dresurne metode« na prostem, in sicer s čebelami, ki so jih posebej zaznamovali. Čebelam so predložili v dveh določenih dnevnih urah skozi 4 do 14 dni skodelice s hrano. Če ni bila hrana pripravljena ob določenem času, so se pojavile ob določenem uri pri krmišču, kjer so iztezale svoje rilčke in trdovratno preiskale prazne posodice za hrano. Če pa je dresurni čas že minil, se niso več pojavile. Na ta način so se dale čebele za vsak poljubni čas dneva uspešno dresirati: preložitve dresurnega časa na novo uro se je uredila že po 1 ali 2 dneh. Ena in ista skupina čebel se je dala dresirati celo za več sestankov obenem: živali so si zapomnile čas do treh dresur naenkrat v dvehurnih presledkih. Dresure so se posrečile celo tedaj, če so posamezne čebele izhajale iz različnih panjev, od raznih rojev ali pa če so bili panji daleč narazen od krmišča. Pri tem se je še pokazalo, da zavisi ta spomin čebel za čas v znatni meri tudi od vplivov okolice, n. pr. od menjave svetlobe in temperature. Tako so n. pr. zdresirali čebele v temni sobi pri konstantni električni razsvetljavi, pri

konstantni vlagi zraka in pri konstantni toploti ob poljubnem dnevnem času, da, celo za nočne ure.

Jasno je, da moramo, če si hočemo razložiti ta pojav, misliti na organsko utemeljen občutek za čas, kakor se na primer ritmično pojavlja občutek lakote. Da pa ne gre v tem primeru zgolj za »želodčno uro«, izhajajo že iz dejstva, ker oddajajo čebele vso nabrano hrano zopet v ulnjaku. Srednje črevo čebel se izkaže pri preiskavah ob kateremkoli času dneva za polno, tako, da je jedva mogoče govoriti o občutku gladi. Tudi se je pokazalo, da je dresura mogoča na pelodu, ki se nosi na nogah in ne v želodcu v čebelnjaku.

Če že ne moremo dokazati zavisnosti tega spomina za čas na podlagi organskega ritma, vendar ni posebno težko spoznati, kakšen je biološki pomen te sposobnosti čebel. Kajti razen že omenjene ajde imamo še celo vrsto hranilnih rastlin, ki medijo in dajejo cvetni prah le ob gotovem času, ki je zelo tesno omejen. Saj je n. pr. znano, da se gotovi cvetovi odpirajo le ob gotovem dnevnem času, dejstvo, ki ga porabljajo za sestavo nekakšne »cvetlične ure«. Sposobnost čebel, da se priučijo novi razdelitvi tega časa že v 1 ali 2 dneh, nudi živalicam lahko razvidno prednost, zakaj na ta način se ognejo nepravilnega iskanja po cvetovih najkasneje drugi dan.

Značilno pa ostane dejstvo, da se posrečijo dresurni poskusi le pri 24 urnem ritmu. Poskusi, narejeni v temnici z namenom, da bi se čebele privadile 19 ur trajajočemu ritmu, se niso obnesli. Čebele so se pojavljale celo po tednih trajajoči dresuri tisti dan, ko se je začelo krmljenje ne po 19, marveč po 24-urni razdelitvi časa. Zdi se, da je v tem podedovana navada na naš dnevni ritem.

Lady Drummond Hay

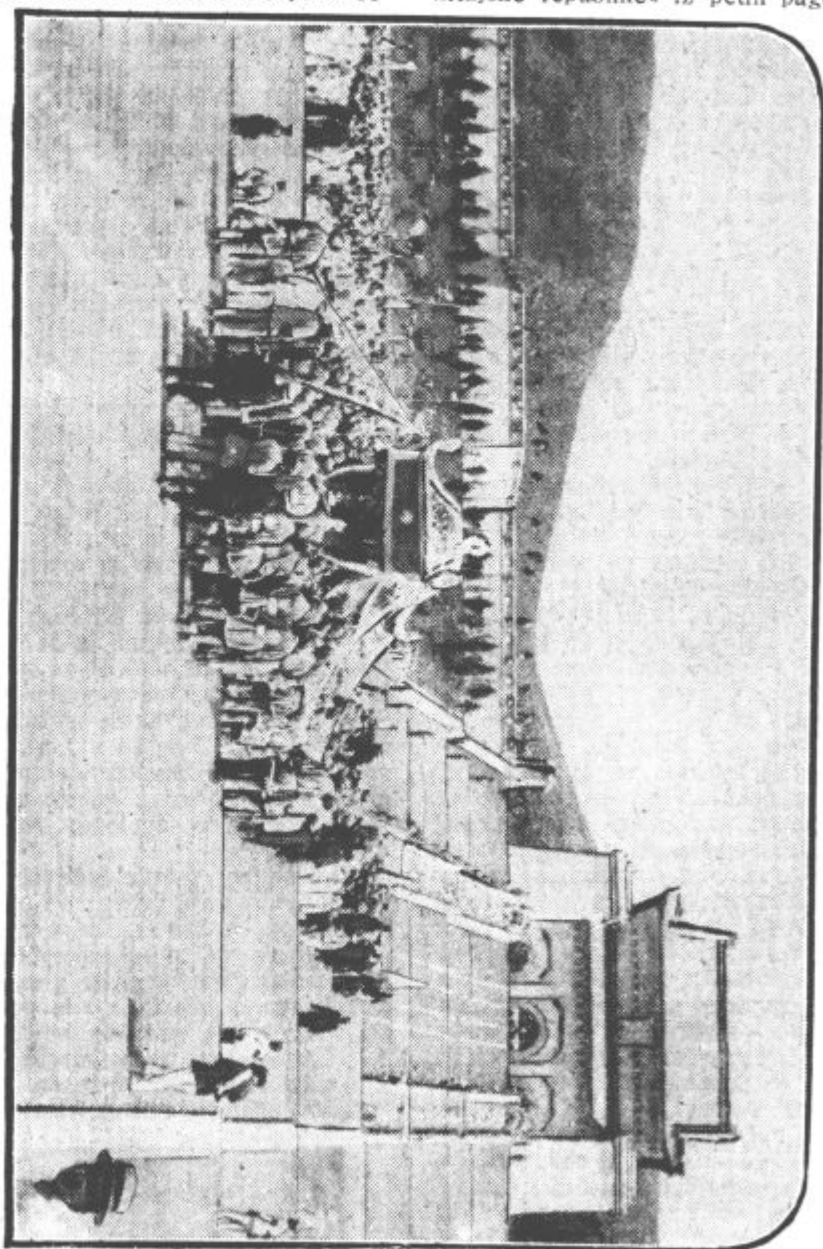
V novi svetovni prestolnici

Nanking — vzor bodočega vlemesta

Odkar so zavzeli Peking kitajski nacionalisti, je postal Nanking glavno mesto nacionalistične Kitajske, čeprav so

ne tako dolgo, dokler ne bodo prepekljeni smrtni ostanki Sunjatsena, »očeta kitajske republike« iz petih pagod Pi-

Sunjatsenov pogreb na Škrlatni gori

govorili, da ne bo kitajski narod nikoli naklonil svoje ljubezni Nankingu, vsaj

juna na zapadnih gričih pri Pekingu v mavzolej na Škrlatni gori, ki je stal

dva milijona dolarjev. Do razkošne grobnice vodi 365 stopnic.

Nanking je mesto s prastaro zgodovino in se razteza daleč preko meja slovitega mestnega zidu, ki obsega kakšnih 26 milj. V mestu živi okoli pol-drugi milijon ljudi. Nanking v klimatičnem pogledu ne more biti idealno središče nacionalistične Kitajske. Poleti vlada strašna vročina in prah, pozimi pa strupen mraz. Inozemski diplomatski zbor, ki je zabarikadiran za zidovi poslaniškega dela, se upira stalni nastanitvi v novi prestolnici. Trenutno nima Nanking niti kanalizacije niti dovolj elektrike. Življenski pogoji so precej primitivni in nezdravi za Evropejce in Američane. Edina velika glavna cesta Kungšanroad, ki so jo prav za prav zgradili za prevoz smrtnih ostankov Sunjatsena, deli mesto na dve polovici. Porušili so hiše in stanovanja, kjer so živele številne družine, in še danes je videti ostanke človeških bivališč vzdolž široke ceste. Na levi in desni glavne ceste pa se vijejo stare kitajske ulice in se izgublajo v polju, ki se drži starega mesta ali pa končujejo v labirintskih hodnikih stare naselbine. Kitajskih trgovin in prodajaln je brez števila. Kitajske restavracije, gledališča, kinematografi, kitajski hoteli vseh stopenj, vladni uradi — vse je bilo ovešeno z lesami, ki so ščitile prostore pred vročim solncem.

Dr. C. T. Wang, vnani minister, živi v vili pokojnega dr. Smitha, ki so ga kitajski uporniki ustrelili v vrtu britskega konzulata. Predsednik Čangkajšek ima svojo »belo hišo« v mestu. Dlje ima svoje letovališče v okrožju in hišico z vrtičkom ob vznožju Škrlatne gore. Ulice niso tlakovane, izvzemši glavno cesto. Gosti oblaki prahu spremljajo voz ali kolesarja. Avtomobil se prikaže le redko. Na ulicah je videti zelo malo Kitajcev v evropski obleki. Na obeh svojih potovanjih po Kitajskem nisem videla niti ene Kitajke v evropski obleki. Samo nekateri vladni uradniki se ob posebnih prilikah oblečejo po naše.

Čangkajšek bi rad ustvaril iz Nankinga vzorno kitajsko mesto in če bi se njegove odredbe izvajale, bi postal Nanking res v najkrajšem času vzorno mesto velikega sveta. Prepovedal je kajenje v armadi, odpravil tako zvane Sing-song hiše ter vse oblike nočnega življenja. V primeri z drugimi kitajski-

mi mesti, kjer oznanja neprestano žvenkljanje pločevinastih koščkov blizno hotela ali čajnice, je Nanking miren. Nankinška policija bi delala čast vsakemu mestu. Videla sem zelo pametne, vzorno vnete in sijajno izvežbane policaje, kakršnih ne najdeš nikjer drugje na Kitajskem. Nadzirali so promet z veliko vljudnostjo in inteligenco. Število tujcev se je po zadnjem uporju skrčilo, čeprav se je kolonija nemških učiteljev, profesorjev in misionarjev znatno pomnožila.

Kitajci niso posebno zadovoljni z novo prestolnico, čeprav želijo, da bi se mesto uredilo po zapadnih vzorih, za kar so žrtvovali že težke milijone angleških funtov. S tem denarjem so marsikaj obnovili in modernizirali. Znameniti zapadni strokovnjaki se trudijo, da bi mesto izgradili še naprej, dokler ne postane eno najlepših mest na svetu. Ameriški arhitekt Henry K. Murphy, ki je dolgo proučeval primerjavo kitajske arhitekture z zapadno stavbo umetnostjo, mi je pokazal cele svežnje načrtov za javne, državne in zasebne zgradbe, ki bodo vstale iz peščenih tal starega Nankinga kot spomeniki napredka in smisla za umetnost mlade nacionalistične Kitajske. Inženjer in mestni stavbni svetnik Goodrich vidi bodoči Nanking kot ultramoderno velemesto. Po sredi njega bo tekla velereka kakor Temza, Seina ali reka sv. Lovrenca pri Quebecu. Planinska scenerija Nankinga prekaša v tem pogledu vsa druga glavna mesta. V načrtu je zgrajitev štirideset čevljev širokega in dva in dvajset milj dolgega buljvara. Nanking bo nekakšna kombinacija rimskih gričev. V načrtu je boljši cestni sistem kakor v Washingtonu in Parizu; mesto dobi tudi mnogo parkov in vrtnih poti. Slovitoto Lotuško jezero bo spremenjeno v park, grob Sunjatsena na Škrlatni gori pa bo obdajal velik vrt. Pripravlja se tudi živalski vrt, botanični vrt in rastlinjak. Zgradili bodo tudi sedem novih šol.

Novi Nanking bo lepo in slikovito mesto, čim bodo izvedeni omenjeni načrti. Sčasoma bo tvorilo celoto s Pukovom na drugi strani reke. To bo nekakšna Budimpešta nebeskega cesarstva in vogelni kamen trgovine in industrije. (Glej tudi članka »Eva Čang, prva kitajska novinarka« in »Milijoni umirajo od lakote« na platnicah).

= „Svetniki zadnjih dni“ =

V prvi polovici minulega stoletja je bila Amerika v nekakšni verski vročici. Od mesta do mesta, od vasi do vasi so romali pridigarji in oznanjali pokoro. Z gorečimi besedami so opominjali grešnike, po večini preproste kmetiče, naj bodo pokorni Bogu, ki kaznuje nepokorneže z ognjem in mečem. Pojavljali so se navadno v skupinah, včasih na tucate, da celo na stotine. Tako ni bilo nič čudnega, da so celo iz preprostega ljudstva jeli vstajati možje, ki so se imeli sami za preroke božje.

Bog, kakor je Joseph pripovedoval svojim privrzcem, na neki grič, kjer je pod nebeškim vodstvom odkril zlati plošči. Na njih je stalo v skrivnostnih črkah poročilo, pripovedujoče, da so izgubljeni rodovi Izraela prišli v Ameriko, kjer so prišli pri Bogu v nemilost in so se spremenili v Lamanite, ki so jih imeli pogrešno za Indijance. Joseph Smith se je čutil poklicanega, da spreobrača Lamanite in je dodal sv. pismu še tretji testament. Zlati plošči, na katerih je stalo tisto poročilo o Izraelcih in ki bi bili lahko pred svetom iz

Glavna ulica v Salt Lake City

Ni golo naključje, če imajo ameriške sekte po večini izvor v Massachusettsu in v okoliških novoangleških državah, v domovini puritancev. Zdi se celo, da je imelo rezko ozračje novoangleških gričev in morske pokrajine New Yorka močan vpliv na ostro versko vzgojo in mišljenje prebivalcev. Vsekakor je tukaj nastalo na stotine sekt, ki pa so po večini komaj znane po imenih. Ena med njimi pa ni pozabljena: to so mormoni, »svetniki zadnjih dni«.

Spomladi l. 1830. (meseca aprila) torej pred sto leti, se je pojavil v malem kraju Fayette, (v državi New York) nov prerok, 25-letni Joseph Smith. V znamenju posebne milosti ga je vodil

pričati, da je sam Bog poveril Smitha s tako važnim poslanstvom na zemlji, sta takoj po razodetju izginili v nebo, kamor ju je bil odnesel nadangel Michael.

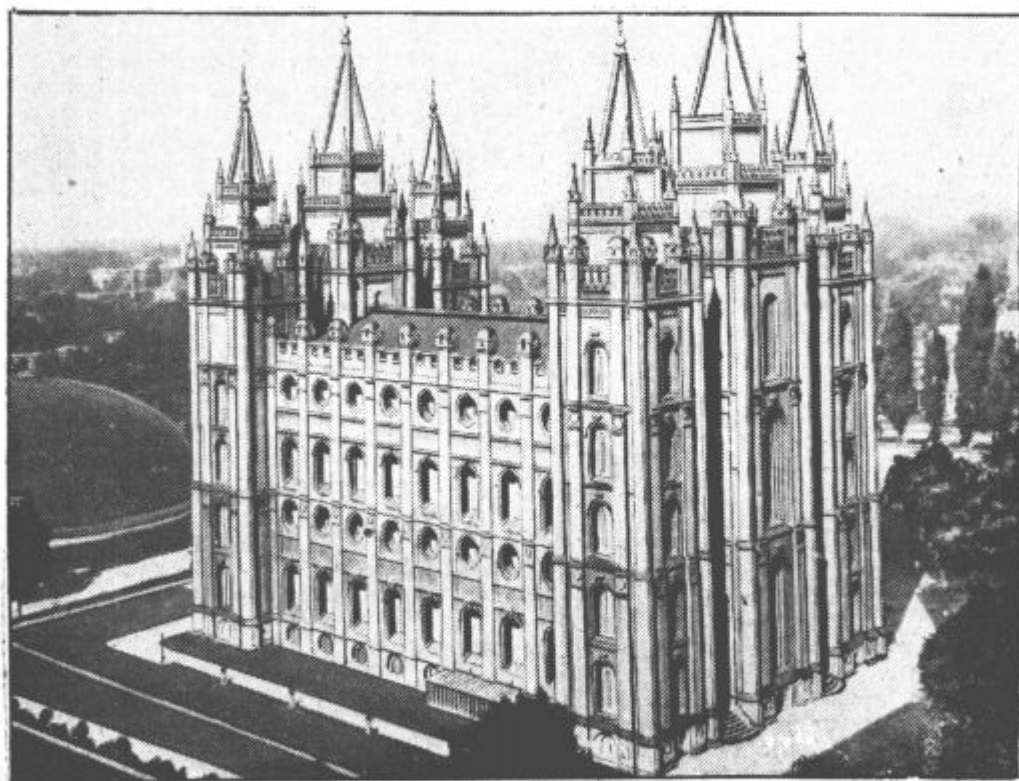
Razvojna leta mormoncev, ki so bili v početku samo krajevnega pomena, se le nekoliko razlikujejo od drugih sličnih sekt. Ko pa je gibanje v poznejših desetletjih dobilo še narodnostni pomen in so nastopili velik pohod na zapad, se jim je postavilo po robu veliko število ameriškega ljudstva in ameriške vlade. Joseph Smith je umrl mučeniške smrti. V roke ga je dobila pobesnata množica. Smithova smrt je rešila sekto pred sigurnim notranjim

razpadom. Verniki, kar jih je ostalo, pa so nastopili sloviti pohod v pušča-vo, obljubljeni deželi naproti. Njih vodja je postal veliki državnik Brigham Young. Pod njegovim vodstvom so ustanovili — navzlic odporu vlade, ki je često pošiljala nad nje vojaške čete, državo Utah s prestolnico Salt Lake City.

Tu ni mogoče razpravljati na široko o zgodovini mormonstva. Omenjamo samo nekatere značilnosti: uvedba in odprava mnogaženstva, odkritje zlatih rudnikov, srebra in bakra v sosednjih državah, vladne vojne pohode proti

se milijonsko pomnožili. Država Utah cvete, rodi in je bogata. Mormonski zaklad je vreden milijone. V mormonskih glavah se je poročil načrt velikega ameriškega sladkornega trusta. Njih investicije v železniških progah, v bakrenih rudnikih in premogovnikih so ogromne. V gmotnem oziru so se preročanstva Josepha Smitha popolnoma uresničila. Utah je danes tista ameriška država, kjer je najmanj zločinov, največ bogastva, ki lahko pokaže najmanjšo umrljivost in najboljše šolstvo.

Mormonstvo se je moglo držati samo zaradi tega, ker je tipično ameriška

Mormonska katedrala v Salt Lake City, kjer se vrši svetovni kongres pripadnikov mormonske sekte

mormonom in prilagoditev mormonskega sistema ameriški zvezni ustavi.

Danes, po sto letih, seže pomen in vpliv некоč tako preproste sekte, ki zahteva od svojih vernikov še vedno desetino kosmatih dohodkov in jih tudi dobi, daleč preko meja države Utah. Mormoni pošiljajo svoje misijonarje širom sveta, celo Evropa se jim ne more ubraniti. Samo v Nemčiji jih je 12.000. Novčiči prvih naseljencev so

vera. Prilagodilo se je v vsakem oziru miselnosti svoje dobe v nižjih plasteh ljudstva. Čeprav je bil Joseph Smith preprost in neizobražen človek, vendar je spoznal idejo časa in jo je uporabil za svoje načrte. Ta misel pa je bila: pritisk proti neodkritemu zapadu. Tjakaj je obljubil voditi svoje ovce. On sam sicer ni doživel srečnega dneva, njegov naslednik Brigham Young pa je izvršil dejanje do kraja,

Smith je bil propovednik vere, ki se je prilegala ameriškim možganom bolj nego vsak druga: vera, ki vodi k praktičnemu uspehu na zemlji, vera, ki se izraža v centih in dolarjih. Smith je obljubljal božjo milost in zemsko bogastvo in je imel uspeh. Njegovi privrženci so se pomnožili in so šli z njim čez drn in strn. V praktičnem mysticismu je našel Američan minulega veka — kakor nekoč angleški puritanec — izhod, ki mu je dal možnost delovati v interesu božjem hkratu tudi za osebne želje. Po mormonski veri je kmet ali tesar, ki skrbno orje njivo ali gradi hišo, na najboljši poti, da postane nadangel. Ta vera, si je dejal Smith, navaja ljudi k temu, da postajajo boljši delavci, jim nudi prilike, da si zaslužijo denarja, pripomore k njih blaginji in s tem podpre mormonsko sekto. To so misli, ki se vedno navojo pojavljajo v anglosaških in mormonskih glavah in ki so še le v zadnjih desetletjih dobile pomen v Rotary klubih. Samo vera, ki obeta uspeh, ki tesno združuje nebeške in zemске koristi in ni vera trpljenja in muke, lahko uspeva na ameriških tleh.

»Svetniki zadnjih dni«, kakor se mormoni sami imenujejo, so bili že od prvih početkov v državi Utah uspešni. Pojavili so se v časovno jako ugodnem trenutku. Zapad se je bil tedaj razvijal z ogromnimi koraki. Utah je čez noč izgubila svoje osamljeno stališče in je postala središče med vzhodom in nanovo odkritim zapadom. Velika naodišča bakra, srebra in zlata v Nevadi, Coloradu, Montani in Idahu so silno pripomogla, da so mormoni obogateli. Kljub napadom od zunaj in navzlic vsem notranjim uporom so ostali mormoni močje na svojem mestu. K temu ni malo pripomoglo vodstvo in osebnost Brigham Younga, prvega mormonskega proroka po Smithovi smrti.

Utah in mormoni so postali sčasoma zelo močni in bogati. Njih politični voditelji v washingtonskem kongresu so odposlanci cerkve. Reed Smoot, senator Utaha, skrbi v senatu za zvišanje carin na sladkor in volno in prid zemске slave njegovih verskih soimišljenecv. Tako ni vzroka, da bi se čudili, kako so danes posejane nekoč nerodovitne doline v Utahu s cvetočimi kmečkimi domovi. Tudi vsa mormonska mesta in vasi so imovite. Kjer je bila nekoč puščava, je danes cvetoča država. Cerkev pa, ki je bila nekoč

obsovražena, stoji danes na trdnih nogah in njena podjetja so tako priljubljena, da jih še najtreznejši bankirji v newyorškem Wall Streetu prav radi financirajo. Cerkevni zaklad se je povečal v istem razmerju kakor mormonsko premoženje. Še vedno pobira cerkev svetopisemsko desetino, katero verniki redno odrajujejo. Zakaj? Ker mormoni verujejo, da se jim vsaka datavej cerkvi povrne stotero. Vendar Utah noče biti najzadnje pribežališče »svetnikov«. Malo pred prihodom sodnega dne bodo našli mormoni svetopisemski raj in novi Jeruzalem v državi Missouri, v Jackson Countyju, kajti Utah je za nje samo njih biblično proganstvo, njih Babilon. Vendar so mormoni srečni. Dosedanja proročanstva njihovih prorokov so se izpolnila, tako izpolnila, da se danes manj zanimajo za sodni dan in za bodoči Jeruzalem kakor za prospeh Utaha, ki je vzorna ameriška država. (Glej tudi »Zis«, knjiga 2., str. 31.)

Najdaljše reke na svetu

Amerika nosi zvonec z Misisipijem (7200 km). Za njim pride Amazona (5500 km), a katero se kosa azijski veletok Jenisej. Potem prihajajo: Nil v Afriki (5400), Jangtse in Hcangho v Aziji (5200 in 4700). Poslednjo številko dosega tudi Kongo v Afriki. Lena v Aziji meri 4400, Megkon (Azija) in Zambezi (Afrika) po 4200. Ob v Aziji 4100 km. Amur (Azija), Makenzij (Amerika) in Parana (Amerika) po 4000. V Evropi znaša Volga 3400, za njo pa Donava 2800. V Franciji je Loire najdaljša reka — 1020 km. Za primerjavo še nekaj domačih vodá: Mura 438 km, Drava 749, Soča 128, Sava 712 (Save v južni Franciji pa 148 km).

EGIPTSKA BIVALIŠČA

V vsej svoji dolgi zgodovini so stari Egipčani posvečali več pažnje svojim grobom — posmrtnemu bivališču teles — nego hišam, kjer so stanovali za živa. To je povsem logično, saj po njihovi veri so morali ti domovi mrtvecev trpeti toliko časa kolikor zagrobno življenje. Če so torej zahtevali, naj kraljeva palača traja nekoliko desetletij, se je moral grob najmanjšega uradnika vsekati v živo skalo in ako bi se bil ognil človeški pohlepnosti, bi obstal še dandanašnji. Zato ni čuda, če vemo dosti več o grobeh starih Egipčanov kakor o domovališču živih. Ako si hočemo predočiti hiše Tut-ank-amonovih sodebnikov, je umljivo, da nam je proučevati njih grobnice. Ta vednost se je v zadnjem stoletju močno povečala, na stotine celo na tisoče rakev kraljevskih in drugačnih so razkrili in njihovo vsebino razgrnili pred človeško radovednostjo in radoglednostjo.

'Ante Beg

Umetna gojitev užitnih gob

Pri nas je pač še malo znano, da je mogoče nekatere vrste najboljših jedilnih gob gojiti doma na vrtovih, travnikih, v kletih, hlevih i. dr. Kitajci, ki so že več tisoč let pr. Kr. poznali celo vrsto užitnih gob ter z njimi živalno tržili, so tudi danes pravi mojstri v umetnem vzgajanju užitnih gob. Vzgaajo jih v gozdih in doma.

V Evropi so najspretnější gojitelji užitnih gob Francozi in Italijani. V Italiji vzgajajo v velikih množinah neke vrste goban (polyporus tuberaster), katerega seme razpošiljajo po vsem svetu (pietra fungaja). V Franciji je posebno razvita kultura šampinjonov (kukmak, pečenica). Že pred vojno so izvažali Francozi letno za najmanj 50 milijonov zlatih frankov na domu pridelanih šampinjonov. Po vojni so pričeli tudi v Nemčiji vsestransko vzgajati to najodličnejšo gobo, da se emancipirajo francoskega uvoza.

V naši državi se najbrže še nihče ne bavi z dobičkanosnim pridelovanjem šampinjonov, saj še na prostem rastočih malokje poznajo. Umetna gojitev šampinjonov nikakor ni tako komplicirana, da bi ne mogel marsikdo pri nas poskusiti z njo. Najpripravnejši kraji za to so kleti, prazni hlevi, cvetličnjaki, gnojne grede, za silo pa tudi zaboji ali proti mrazu in svetlobi zavarovane grede na prostem, seve le od spomladi do zime. Glavno je, da imajo taki prostori zadostno toploto (15 do 25 stopinj), da se dajo prezračiti (toda brez prepriha!) in da so zasenčeni, oziroma temni, ker šampinjoni ne mara žarke svetlobe.

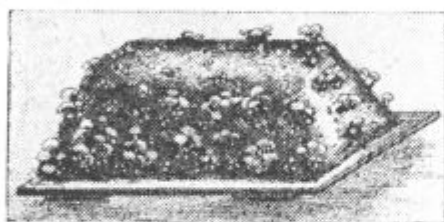
Ko smo izbrali primeren prostor, je treba pripraviti grede. V ta namen vzamemo konjski gnoj, ki je bil najmanj 1 teden pod konji, da je dobro preteptan in z gnojnico prepojen. Najboljši gnoj za ta namen dajo konji, ki so krmljeni z ovsom in rezanico, a le malo s senom. Gnoj se z vilami toliko časa pretresa, da izpade iz njega zadnja še ne prepe-rela slama. Gnoju se lahko primeša četr-t do ene tretjine presejane vrtna pr-sti. Ta mešanica se mora z vilami večkrat dobro premešati, končno pa zbiti v štirioglati, nad 1 m visoki kup. (Po potrebi se napravi več takih kupov.) Ako je vreme suho in vroče, je treba

od časa do časa kup poškopiti s posta-no vodo, še bolje pa z gnojico. Čez 8 do 10 dni se gnoj močno segreje (užge). Toploto doženemo, ako vtakne-mo od časa do časa globoko v sredino gnoja leseno palico ter jo pustimo par minut v gnoju. Ko palico izvlečemo, je ista topla, nikakor pa ne sme biti vro-ča. Sedaj je čas, da kup znova razme-čemo, nato pa ga stlačimo in z vilami zbijemo v prejšnjo velikost in obliko, a to tako, da pride vnanji gnoj na zno-traj kupa. Čez nadaljnjih 8 do 10 dni se kup zopet segreje, nakar ga na isti na-čin zopet razkopljemo in znova skupaj zbijemo. Čez 5 do 6 dni potem je do-segel gnoj pravo toploto in mehkočo. Da je kup pravilno dozorel, se pozna po črno rjavkasti barvi in da je tako ma-sten in voljan, da se da stisniti v kepe, ne da bi razpadle. Iz kep se mora pri stiskanju pojaviti oljnata vlaga brez du-ha po konjski gnojnici. Sedaj je gnoj pripraven za grede in za saditev šam-pinjonov. Da ni postal kup presuh ali premoker, ga je bilo treba pokrivati z deskami ali slamo.

Iz pravilno dozorelega gnoja se na-pravijo 20 do 50 cm visoke trikotne grede (v obliki gramoznih kupov ob ce-stah). Grede se še enkrat čvrsto stlačijo s pritiskanjem deske, se posipajo s pre-sejano prstjo, še bolje pa z gnojnim mavcem. V kleti, hlevu ali cvetličnjaku se lahko napravi več takih gred toliko vsaksebi, da je mogoče med njimi hoditi. Tudi ob zidu, oziroma stenah se lahko napravijo take grede. Ako ni priprav-nega prostora na tleh, moremo napra-viti grede tudi na policali, v zabojih ali vrh kake deske. (Glej slike).

Z izgotovljenimi gredami je treba par dni počakati ter meriti toploto v gnoju. Šele, kadar postane toplota v gnoju stal-no 10—20°, vložimo v grede seme šam-pinjonov. Seme se kupi v večjih trgo-vinah semenja. Seme je zajeto v glinaste plošče liki oneka. Plošče je treba pred vsačenjem dobro poškopiti in jih pustiti par dni z listjem ali slamo pokrite na prostem. Potem se raztolčejo v komade, ki imajo približno velikost moškega palca. V gnojne grede se nato napravijo luknje 10—20 cm vsaksebi, notri se vtaknejo semenski kosi, nakar se luknje

dobro zamašijo z gnojem. Grede se pokrijejo z listjem ali slamo, da ostane gonkota enakomerna. Posebno je pokrivanje neobhodno, ako so grede na prostem. Čez 2—3 tedne — ves ta čas je treba prostor večkrat zračiti in grede nalahno poškopiti — opazimo, da prepregajo grede bele nitke, t. j. podgobje ali miceli. Sedaj šele odstranimo odeje (listje ali slamo), posipajmo grede 1 do 2 cm na debelo s presejano vrtno prstjo, ki smo ji premešali zmletega mavca ter pritisnimo posipo z desko trdno na grede. Z lahkim škropljenjem nadaljujemo po potrebi vsak drugi dan. Vsako jutro in zvečer prostor prezračimo. Po nadaljnjih 3 tednih se pojavijo na gredah bele gobice. Ako prodrejo naenkrat v množinah, je treba med kocene sipati prst, da se zaradi nastalih razpok ne posuši naslednji zarod. Mlade šampinjono-

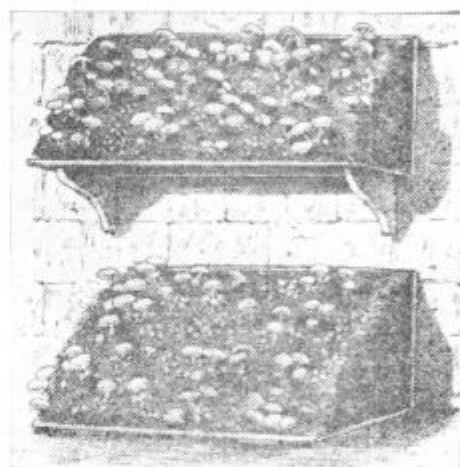

ne pobiramo, dokler so še zaprti, t. j. dokler imajo klobukove robove še pritisnjene h kocenu. Le za sušenje so dobre tudi popolnoma razprte gobe. Ne smemo pa gob rezati, ker bi v ostanke kocenov legle muhe jajčeca za črve, temveč gobice previdno izmuvamo, kakor bi jih odvrtili iz zemlje, nastale luknje pa zatlačimo z gnojem. Žetev traja 2 do 3 mesece, v kletih pa tudi do 6 mesecev. Ves ta čas imamo dan na dan sveže mlade gobe za dom in prodajo. Ako napravimo 3—4 grede v različnih razlobojih, imamo sveže šampinjone skozi celo leto. Seve, ako imamo prostore s primerno toploto. Od spomladi do pozne jeseni pa je gojitev šampinjonov vsakomur mogoča. Za prvi poskus je priporočljiva le ena greda.

Kdor ima pripraven travnik ali sploh travnišče, si lahko za vsako jesen vzgoji travniške šampinjone (*psalliota pratensis*) še bolj enostavno. Prvi travniški šampinjoni se dobe pri nas že junija ali julija. Treba je dobiti nekaj popolnoma razvitih (zrelih) takih šampinjonov, jim porezati klobuke, ki se položijo čez noč na papir ali steklo z lističi

navzdol. Drugi dan se klobuki krepko iztrkljajo, da izpade vse seme (trosi). Seme je zgolj drobnih prah, ki se s prostim očesom ne razloči. Seme stresemo v steklenico vode, jo čvrsto pretresemo, nato pa polijemo vodo po travi, ki smo jo poprej pognojili s konjskim gnojem, oziroma polili s konjsko gnojnico. Navadno zraste že isto jesen, sicer pa gotovo prihodnje poletje vse polno nežno belih šampinjonov.

Izmed drugih užitenih gob se dajo uprav enostavno vzgojiti razne štorovke (navadna štorovka, sivorumen štorovka ali jarsi, ostrigar i. dr.). V ta namen narežemo jeseni nekaj razvi-

tih klobukov z dozorelimi trosi ter postopamo z njimi, kakor je bilo povedano pri sejanju travniških šampinjonov. S trosi prepojeno vodo izlijemo ob lubje starih drevesnih panjev (najboljše so bukve in jelše). Prihodnje jesen bomo brali na panjih cele kupe okusnih štorovk. Take panje ali sploh klade, na katerih je še kaj lubja, imamo lahko doma na vrtu ali na dvorišču.

Francis Dickie

Kdo bo mož princeze Julijane?

30. aprila letos bo obhajala holandska prestolonaslednica Julijana svoj 21. rojstni dan.

Princesa Julijana, edini otrok holandske kraljice Viljemine in prestolonaslednica, je nedavno dovršila svoje študije s posebnim dveletnim tečajem na sloviti leydenski univerzi in se je preselila iz svojega skromnega poletnega bivališča v katviških dunah v svojo uradno prestolnico, v Kneuterdykovo palačo v Haagu.

Princesa Julijana, njena mati, kraljica Viljemina, in njena babica, kraljica - vdova Waldeck - Pyrmont, predstavljajo silno zanimivo družinsko skupino. Vprašanje, ki se čestokrat ponavlja in čigar vsebina je vir mnogih domnev in številnih govoric, se glasi: Kdo bo srečni mož princeze Julijane? Holandska ustava namreč zabranjuje zakon z inozemskim prestolonaslednikom in ker je holandska kraljica evangelijske vere, je na izbero prav malo ženinov. Govorica, ki se je svojčas širila po svetu, češ, da bo princesa Julijana vzela za moža waleškega prince, se je izkazala za prazno.

Prestolonaslednica je zadnja potomka vladarske rodbine Orange, katere člani že nad 300 let vladajo holandsko državo, in ki so

bili najpoprej dedni namestniki v republiki, pozneje pa so postali monarhi. Ko so umrli trije sinovi kralja Viljema III., je vzel stari vladar za ženo mlado princeso Waldeck-Pyrmont, ki je po smrti svojega moža prevzela regentstvo v imenu najmlajše kraljice sveta, jedva desetletne Viljemine. Ta se je omožila z velikim vojvodo meklenburškim in l. 1909. se je rodila iz njunega zakona sedanja prestolonaslednica.

Kraljica je izredno inteligentna in razpolaga skoro z moško sposobnostjo razumevanja in prilagodljivosti. Kot razumna dama, ki se razume na trgovino, upravlja svoje veliko zasebno premoženje, ki ga je s pametnimi transakcijami znatno pomnožila. Danes je ena najbogatejših žensk na svetu. Često daje na razpolago za holandska trgovinska podjetja velike vsote. Kraljica govori poleg svojega jezika tudi angleški, francoski in nemški.

Kraljica Viljemina je vneta oznanjevalka evangelija dela. Vstaja zelo zgodaj in posveča več ur dnevno državnim zadevam. Potem čita svojo korespondenco in se razgovarja z ministri. Njena sodba je zelo jasna posebno v finančnih in političnih vprašanjih ter v zamotanih problemih mednarodne diplomacije.

Poletje prebije navadno v svoji preprosti hiši na deželi sredi valovitih peščenih dun. Z veliko ljubeznijo se bavi s slikanjem. Razni umetniki sodijo, da ima lepe umetniške zmožnosti. Kjerkoli pa se kraljica mudi — bodisi med peščenimi dunami ali v temnih gozdovih, ki obdajajo grad Loo — vedno živi preprosto življenje brez zahtev, ki se stopnjuje celo tako daleč da izziva nejevoljo dvorjanov. Toda baš v tem oziru je kraljica trdovratna. Dvorna ceremonija se je na ta način skrčila na najmanjšo mero.

Kraljica je nadzorovala vzgojo svoje hčere, ki so jo poučevali izbrani učitelji. Ko so pred dvema letoma pritiskali na dvoru na možitev princeze, je kraljica odločila, da mora princesa Julijana še dve leti študirati. Prestolonaslednica si je pridobila srca vseh zaradi svoje meščanske in demokratične biti. Na univerzi so jo morale študentke klicati po imenu, a tudi sicer je vedno odklanjala predprave, ki jih ji daje njeno izjemno stališče v državi. Živela je kot prava študentka in je bivala v majhni, skromni hiši.

Kakor večina otrok, ki so edinci v zakonu, je princesa nekoliko razvajena. Govori se, da je nekoč dejala: »Moja babica je dragulj, moja mati je spoštovanja vredna dama, moj oče pa je vesel tovarišč.«

Nedvomno imata oče in hči več skupnega kakor kraljica in njen mož — če smemo verjeti dvornim govoricam. Po očetu je princesa podedovala zdravo strast za spori. Često jo srečajo na haaških ulicah, ko se sprehaja z materjo. Vsako leto obišče, zvesta staremu holandskemu običaju, cvetlični trg in kupi božično smreko za dvor. Kraljica in princesa sta zadnje čase mnogo skupaj, kajti kraljica želi, da se princesa čim bolj seznani s svojimi poznejšimi dolžnostmi.

Princesa živi enostavno, skoro strogo življenje. Moda lahko predpiše, kar hoče — holandski dvor nikoli ne sledi njenim modam.

Najpriljubljenejši sport princese Julijane je drsanje. Poleti prebije več tednov na Norveškem. Nedavno je šel po svetu glas, da se moži z norveškim princem. V zadnjem času pa se je govorilo, da se bo najbrže poročila s kakim članom angleške kraljevske rodbine ali pa s saškimi princem Leopoldom.

Frank Crane

Misli o ljubezni

Sredi tvojega srca cvete vedno zeleno drevo. Ime mu je ljubezen. Dokler cvete, si mlad, ko umre, si star.

Denar na svetu še nikoli ni ustvaril nekaj trajno dobrega. Eno samo ljubeče srce je po svojem delovanju za dobrobit človeštva več vredno nego vsi darovi Carnegieov in Rockefellerjev.

Edino ljubezen sama ima vero, ki odrešuje svet. Razum ima samo dvom, ki rahlija skupnost sveta. Ljubezen je sintetična, razum analitičen.

Najgloblje peklenško brezdnó je zmrznično, led — tako ga opisuje *Dante*. Goethejev *Mefist* je hladen razum, čisti intelekt. O satanu pravilo, da še ni ljubil nobene človeške duše. Bog, pravi sv. pismo, Bog je ljubezen.

Zemlja je ustvarjena za ljubeče ljudi. Kdor ne ljubi, je mrtev, mrtev, mrtev! — čeprav se giblje še med živimi.

Videl sem mladega moža in dekle, ki sta si segla v roke, in njuni duši in njuna telesa so trepetala v kozmični radosti. Bila sta eno s svetom in z življenjem.

Vsak misli, da zna ljubiti. V resnici pa je le malo ljudi, ki se naučijo te redke umetnosti, in še manj je onih, ki jo obvladajo.

Ljubezen je kozmična sila, osebna dinamika, življenska energija, stvariteljska radio aktivnost duše in telesa.

Ljubezen opravičuje vse — med ljudmi. Strast opravičuje vse — med živalmi.

Ljubezen je oko duše. Strast je slepa.

Samo modrec more vedeti, samo pametnik storiti — samo zadnji in najmanjši med nami more ljubiti kakor nadangel.

Človek, ki mi ljubi, je moj najboljši svečenik.

Duh išče vedno popolne resnice, srce pa vedno popolne ljubezni.

Preden ljudje ljubijo, so kakor sveče, ki niso bile prižgane.

Kdor ne ljubi, je vedno varan, tava v blodnji in nikdar ne odkrije resničnosti: življenja.

Bog je ustvaril svet za ljubeče. Vsi drugi so vrtnjenci.

Najvišja ljubezen je usoda — doma nekje na zvezdah.

Ko se konča naša ljubezen, se prav za prav konča tudi naše življenje. Od tedaj pa do groba tako rekoč le še obstojamo.

Ljubezen je najbolj vzvišena oblika radosti.

Človeška duša potuje od kaosa do postave. Njena cesta je ljubezen.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafličeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Naročno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

da bi vplivala na politiko, tudi politične spletke zavrača in jih obsoja. Nkjer se il ne odpirajo zaprta vrata. Ne drži niti »salona« in ne pozna slavoheleja, da bi igrala dramatično vlogo v narodnostnih zadevah. Samo ponosna je na to, da je prva ženska novinarka na Kitajskem. Za to delo pa je dovolj opremljena z vsemi potrebnimi pripomočki.

Rodila se je v Sanghaju, vzgajali so jo pa v misijonski šoli St. Mary Hall. Pozneje ji je bila podeljena štipendija Čing Hua. Odsla je v Oberlin. To je bilo l. 1921. V letih 1922, do 1924, je posečala novinarsko visoko šolo v Missouriju; l. 1925, je študirala žurnalistiko na univerzi v Columbiji.

Svojo pravo kariero kot aktivna novinarka pa je začela šele v zadnjem letu, ko se je preselila kot dopisovalka v Nanking. Nastavila jo je časopisna agencija Kuo Min News Agency.

Gospodična Čang živi s svojo materjo kaj preprosto življenje. Stanuje blizu Drum-Towerja, v središču Nankinga. Ko sem se mudila teden dni v Nankingu, da vidim Sun-jatsenov pogreb, sem videla, da je Eva Čang zaposlena bolj nego kdorkoli s svojimi poklicnimi zadevami. Morala si je natančno določati čas, beležila si je datume in ure, sprejemala je obiske kar po telefonu. In bila je ves čas zelo gostoljubna, tudi med pojedinami. Gostje so sedeli za mizo in ponudili so jim ljubke kitajske jedi, ki so jih prinesli na mizo v lončkih. Mesto pribora je vsak dobil dve leseni palčici, ki služita Kitajcem mesto naših vilic. Čangova družina se tozadevno drži domačih običajev.

Ko sva se poslovljali, mi je dejala: »Želim samo to, da bi imela uspeh, poleg tega pa bi tudi rada prepričala kitajske rojake, da tudi kitajska žena lahko izvršuje poklice ne da bi pri tem izgubila na svojem dostojanstvu, ljubeznivosti in ženstvenosti — nasprotno, da pri tem še lahko pridobi spoštovanje svojih poklicnih tovaršev doma in v inozemstvu.«

Milijoni umirajo od lakote

V Sanghaju izhajajoča »China Weekly Review« priobčuje dve poročili o položaju v pokrajinah Šansi, Šensi in Kansu. Pooblaščenec Mednarodne komisije za pobiranje lakote na Kitajskem se je vrnil v drugi polovici januarja iz Šansija in Šensija ter je javil, da so v zadnjem letu izdali v Šansiju tri milijone mehkiških dolarjev za podpora stradalajočim. Od tega denarja so nabrali le neznatno vsoto, kakih sto tisoč dolarjev, v pokrajini sami. Navzlic potrošku teh razmeroma ogromnih vsot pa je položaj v raznih pokrajinah naravnost strašen, ker se je lakota pridružila še iz-

redno ostra zima. V mnogih delih dežele Šansi je bila temperatura za približno 12 stopinj nižja kakor v zadnjih štiridesetih letih. Najobupnejši je položaj v dolini reke Vej v Šensiju. Od prebivalstva, ki šteje kakih šest milijonov duš, sta v letu 1929, umrla dva milijona ljudi, večinoma zaradi lakote, in domneva se, da bosta do junija umrla še dva milijona ljudi, ker niso pozimi nič sejal in je pomoč od zunaj zaradi prometnih težav skoro brez pomena. Živali, ki bi se lahko uporabljale za prenašanje tovorov, so poklali, voze pa razbili, da so z njih lesom kurili. Živali so tam, kjer se lahko hranijo, desetkrat dražja kakor v normalnih časih. Tona premoga stane 110 kitajskih dolarjev, oglje je še dražje in se prodaja po 190 dolarjev tisoč kg. Ko je prišel poročevalec v neko vas, ki je štela 800 prebivalcev, ki že tri mesece niso videli zrna, in je začel ljudem deliti kruha, so se vrgli od gladi malone poblaznjeni ljudje kakor volkovi na kruh. Vojaški so jih morali zadrževati z biči, da se je lahko nemoteno vršilo razdeljevanje kruha.

Vzrok katastrofe je niz slabih letin v času od 1927. do 1929. leta. Položaj se je še poslabšal zaradi neprestanih nemirov. Če bi v tem področju vladal mir, bi bilo pol milijona dolarjev dovolj za ureditev Rumene reke, za izvrtanje predora skozi gorovje in za namakanje doline reke Vej. Lakota bi bila na ta način za dolgo pregnana iz teh krajev.

Istočasno je prinesel neki misijonar poročilo o položaju v pokrajini Kansu, kjer so povzročile nepodpisno bedo slabe letine, volaške komplikacije in resna vstaja muslimanov. Od desetih milijonov ljudi, ki žive na tem ozemlju, so bili trije milijoni pah-njeni v neznansko bedo. V mnogih mestih gladujočega ozemlja je smrt 200 ljudi zaradi lakote dnevno čisto navaden dogodek. Pot iz Šensija v Kansu kažejo trupla izstradancev, ki so se hoteli rešiti s pobegom, da bi našli živila, a so v tropih na tisoče našli smrt na poti. Misijonar je našel v enem samem dnevu na poti 50 trupel, ki so jih žrli psi in volkovi. Ljudožerstvo je v teh krajih silno razširjeno. Nekatere kmetije pobliž 30 kitajskih vojakov in jih pojedli. Kitajski misijonarji se z veliko vnemo in energijo udeležujejo pomožnih akcij. Pomoč se vrši na ta način, da se od podpirancev zahteva produktivno delo. Tako morajo ti med drugim graditi ceste, prenašati živila v druge kraje itd. Pomožna akcija pa ovira nastajanje raznih sredstev. Kakih 30 članov katoliških misij je postalo žrtev besneče epidemije tifusa, 15 jih je podleglo, ostali nadaljujejo svoje delo. Strašen položaj je dozorel tako daleč, da prodajajo starši svoje otroke.

Opozarjamo naše cenjene čitatelje na roman

„Beg v življenje“

ki bo pričel izhajati prihodnji mesec v »Ponedeljku«

Avtor, znan slovenski publicist, ki je lani nenadno izginil neznano kam, se je oglasil sedaj iz Argentine pod imenom Edgar Valič z novim

kriminalnim romanom

svojevrstnim tako po vsebini kakor po načinu pripovedovanja.

Roman »BEG V ŽIVLJENJE« ni običajna detektivska povest z izmišljenimi zapletljaji, neresnično ljubeznijo, skrivnostnim umorom in drugimi takimi stvarmi, ki se jih čitatelj kmalu naveliča, ker uvidi, da je bil »potegnjen«.

Roman »BEG V ŽIVLJENJE« je resnična zgodba z resničnimi ljudmi, ki žive med nami, razen »glavnega junaka«, ki je avtor sam in ki je moral zato zbežati v daljno Južno Ameriko.

Zapletljaji v romanu so tako resnični in zločin nad gospe Julijano tako opisan, da se bodo čitatelji živo spominjali pretresljivih dogodkov, ki so pred par leti vznemirjali našo javnost in o katerih je poročal tedaj avtor kot urednik kriminalne kronike nekega ljubljanskega dnevnika. Kar je tedaj vedel, videl in doživel, to je sedaj oblikoval v romanu »BEG V ŽIVLJENJE«, ki ima vse vrline pravega kriminalnega romana, istočasno pa se približuje umetniško zasnovani realistični povesti, za kar mu je dala primerno snov

velika ljubezen gospe Julijane

plemenite žene uglednega in imovitega ljubljanskega trgovca.

Kriminalni roman

„Beg v življenje“

je po načinu oblikovanja gonilne sile svojega junaka pravi

ljubavni roman.

Zgodba teče od začetka do kraja skrajno napeto, dejanja se vrste drugo za drugim, številna iznenadenja in presenečenja, opisana v sodobnem tempu, drže čitatelja v neprestanem pričakovanju.

Roman bo pričel izhajati v »Ponedeljku« prihodnji mesec. Vsak ima torej dovolj časa in prilike, da se naroči na »Ponedeljek« (mesečno samo 4 Din) in si zagotovi redno nadaljevanje velikega kriminalno-ljubavnega romana »BEG V ŽIVLJENJE«, ki je kljub svoji delikatni vsebini na dostojni višini.

»Ponedeljek« se naroča pri upravi: Ljubljana, Knafljeva ulica 5.

Vsebina:

Gustav Flaubert
Svojevrsne živall
Velika skrivnost
življenja
A. M. Snyder:
Psihologija otroške
igre
Radio svetilniki
Črno cesarstvo
Prebivalstvo Mehike
M. Zoščenko:
Vztrajnost vodi do
uspeha
»Spektrometer«
Emil Zola:
Zadnja pot velikega
moža
Alois Jirásek:
Moja mati
I. Koštiál:
Jakob Lorber, der
Slavenrieher
Osma šiba božja
O vzrokih letalskih
nesreč
Ali je Hamlet
res živel?
Skrivnostno življenje
violinista Paganinija
Skromno razmišljanje
brezposelnega

Skrivnostno življenje violinista Paganinija

Domisljija se rada bavi s skrivnostmi, ki obdajajo violinista Paganinija. Vzemimo na primer skrivnost njegovega življenja, njegove umetnosti in njegove smrti.

Skrivnost njegovega življenja... Baje je prebil osem let za zidovi ječe, po drugih izročilih pa je bil zaprt samo štiri leta. Zlobni jeziki govorijo, da je našel Paganini pod svojo posteljo revnega duhovnika — ljubčka svoje priljeznice. Celo prijatelji so govorili o njem: »Njegove ljubavne zadeve so ga v mladih dneh zvodile na pot cestnih roparskih napadov.«

Zaman je priobčil Paganini oznanilo, ki je bilo potrjeno po zapriseženih pričah in ki so ga dali italijanski poslaniki v tujih deželah nabiti, da ni nikoli prestopil praga ječe, da je njegovo življenje od sedmega leta dalje vsakomur znano in da se to lahko dokazuje; javnost, in kakor se dokajala v takih primerih, legenda sta naprej trdila, da je Paganini obešenjak in v tej podobi je živel dalje v spominu ljudi.

Ker se je slednjič legenda o Ježi videla ljudem preveč enostavna, so odkrili nekateri bistroumneži o Paganiniju zgodbo, ki ga je spravila v zvezo s hudičem. V »Listu za elegantni svet« je izšla zgodba o obsedenem Paganiniju. Tam je stalo med drugim: V resnici se je splošno opazovalo, da sta hudič in Paganini v zelo intimnih odnosih in da sta prav za prav bila ena in ista oseba.

Mnogoteri življenjepisec je poročal, kako je držal Paganini vedno v rokah kitaro in kako jo je odložil, če je prišel kdo na obisk. Vrgel jo je nespoštljivo na mizo, zofo ali na posteljo in se je zdelo, kakor da nima z njo nobenega posebnega namena. Vendar pa je bil ta instrument za Paganinija objekt studija in predmet veselja marsikdaj podnevi. Kako pa to, da ni Paganini nikoli nastopil s kitaro niti na koncertih niti v prijateljski družbi? Edinik, ko je nastopil, je bilo v Firenci, na trgu Signoria. Amati pripoveduje v svojem delu o Paganiniju isto zgodbo, češki biografski Sotky takisto in tudi Fetti jo omenja.

Čeprav ni Paganini nikoli javno igral na kitaro, so ga vendar ljudje vedno smatrali za kitarista izrednih zmožnosti. Čemu ni nastopal s tem instrumentom javno, kakor n. pr. njegovi tovariši Legnani, Carcassi ali Giuliani, izmed katerih je bil slednji v Londonu tako slaven, da je l. 1833 izdal revijo z naslovom »The Guillianad«? Vzrok je glasbenikom dobro znan. Če doseže kdo na nekem instrumentu slavo, mu ni všeč, da bi igral še na kakšen drug instrument. Baviti se še s kakšno drugo stvarjo, pa se pravi cepiti moči in zmanjšati slavo.

Dasi ni bil Paganini, kakor zatrjuje neka druga legenda, »skop«, vendar ni mogoče tajiti, da ne bi bil po drugi strani trovec, kar so v resnici vsi Genovežani. Njegov dober glas — edina last umetnika — mu je

pomenil mnogo. Nad njim je skrbno čuval in brižno je bdel tudi nad svojo gažo. Tudi kadar je bil povabljen na diner, ni nikoli igral. Nekoč ga je povabil kralj Jurij IV. na dvor, da bi igral. Paganini je zahteval 2000 zlatih mark kot plačilo, za tiste čase izredno visoko vsoto. Kralj je vljudno ugovarjal in mu je ponudil polovico. Tisti odgovor je dal povod, da je umetnik ponosno odvrnil: »Vaše Veličanstvo me lahko sliši za mnogo manjšo ceno, na javnem nastopu; kar se pa mene tiče, ne morem dovoliti, da bi mi kdo diktilal plačilo.«

O njegovi smrti poročila zgodovina rahlo mešanico izmišljenosti in legende. Vsak je vedel, da je umrl Paganini kot razkričan človek. Smatrali so ga bolj za hudičevega nego božjega. Da bi se opravljanje potrdilo, kolikor je bila ta legenda vobče potrebna potrditve, so si izmislili, da ni mogel Paganini na smrtni postelji požreti hostije. Trpel je na jetiki grlače, ki ga je v zadnjih dneh ovirala uživati slehermo hrano. Tako je nastalo obrekovanje, da je izpljunil hostijo. Ni bilo treba drugega, da so prepredili njegov pokop v posvečeni zemlji.

Najprej so položili truplo v krsto in jo prepeljali v bolnico.

Paganini je imel sina Ahila, ki mu ga je bila rodila lepa pevka iz Coma, po imenu Antonia Bianchi. Ta mladi mož, ki je bil podedoval po očetu ogromno premoženje dveh milijonov lir, je prišel mrljcu na pomoč. Pisaril je na mogotce, zglasčeval se je posebno pri oblastih — vse je bilo zaman. Krsta je slej ko prej ostala v bolnici.

Med tem se je bila zopet porodila nekakšna čarovna in čarovniška legenda. Bolniki, strežali in bolničarke so izjavile, da prihajajo vsako noč iz krste težki glasovi in strašni kriki bolečine, kakršnih še niso slišali nikoli v življenju. Druzi so bledi od groze pod prisego izpovedali, da so videli »strašne demone«, ki so okoli krste plesali kozji ples, se držali za kremplje in se rezali, da je ljudi stresalo do mozga. Seveda so ti ljudje vedoma nalašč prisegli po krivem, zakaj jasno je, da takih prizorov niso nikoli mogli videti.

Vsa Nizza je slišala to. Oblasti, ki niso vedele, kaj storiti z mrtvim goslačem, ki ni hotel mirovati niti po smrti — čeprav so bili med živimi tisti, ki so delali hrup — so sklenile, naj se prepelje rakev v lazaret. Hoteli so počakati papeževega odgovora na prošnjo, ki jo je bil vložil Paganinijev sin.

Toda tudi tam ni našlo truplo pokoja, kajti strežniki so si vtepli v glavo, da je treba mrljca odstraniti iz lazareta in ga prepeljati na obalo, kjer bi se bila krsta kmalu pogreznila. Tam so ležali smrtni ostanki umetnika, ki so ga navdušeno sprejemali od Dumaia do Petrograda, od Lon-

(Nadaljevanje na predzadnji strani)